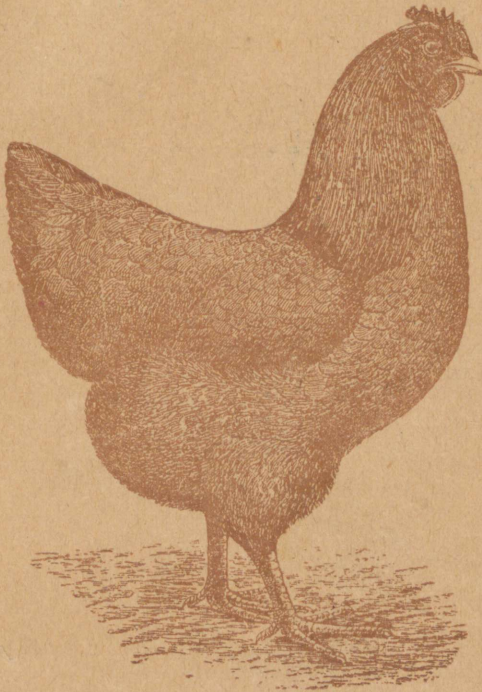

4619
Hind 30 kop.

Kodulinnud.

„Teaduse“ kirjastus, Tallinnas.

#454-25
Suur kasu kodulindudest!

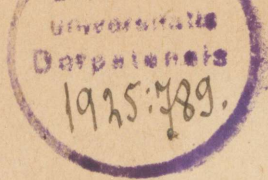
Kodulinnud,

nende kasvatatus, nuumamine, müügile saatmine,
haigused ja arstirohud.

Piltidega.

Tallinnas,
„Teaduse“ kirjastus.
1913.

2641

~~~~~  
J. Topmanni trükk, Tallinnas.  
~~~~~

A. 4619.

Kodulindude kaswatus.

Suurem osa meie põllumeestest ei pea kodulindude kaswatusest suurt lugu. Nad ei waata selle peale mitte kui jissfetuleku allika peale, waid kanu peetakse üksnes sellepärast, et majapidamises teri ja kõiksugu jäänuseid asjata raisku ei läheks. Pealegi puudub kana tõugude tundmine. Suuremalt osalt peetakse niisuguseid kodulindusid, kellest wähe liha saab ja ainult mõnikümme tillukest muna aastas munewad. Kuid otstarbekohane kodulindude pidamine on isegi hästi kasutoow, pealegi ei lähe esialgne sisseseadmine kuigi palju maksma. Selleks, et kodulindude pidamine kasu tooks, on waja: sünnis tõug walida, otstarbekohased puurid asutada, õieti sööta, poegi õieti kaswatada, nuumata, tappa, nii et tapetud linnul müügile saates ka ilus wäljanägemine oleks.

Kes kana mune müügile saadab, sellel on peaaegu, et tema kanad rohkestes muneksiwad. Selleni jõuab ta sel teel, et kuu aega järgemisi ikka üksnes kõigeparemate munejate munad audumiseks wälja walib ja elukanadeks nendest jällegi üksnes kõigeparemad munejad jätab. Sel kombel võib kanu põlwest põlweni õieti parandades nii kaugel jõuda, et iga parandatud kana wiimaks aastas 200 ja rohkemgi muna muneb.

Peaaegu sedasama võib ka liha=kanade tõugude kohta ütelda. Hea tõu wälja kaswatamiseks tuleb poegade seas kõik wiletsamad wälja heita, ja ainult terveid, tugewaid elukanadeks jätta.

Meie pool kaswatatakse kõigerohkem kanu ja anesi, partisi ja kalkunisi weel wähe, olgugi et ka nende järele nõudmine sugugi wäike ei ole. Meie maatana tõugu võib ka segasugutuse abil parandada. Et nad hästi muneksiwad, wõetakse segasugutuseks itallaste, Hamburi ja Plymouth=rot tõud. Tahetakse aga häid lihakanu, wõetakse segasugutuseks Dorkingi, Creve-coueri ja Houdani tõud.

Segasugutus wõetagu aga alati puhastwerd kodulin-
dudega ette, ja mitte segasugutusest wõrsunud lindudega,
muidu wõib ette tulla, et hoopis wiletsad pojad saame ja
tõugu sugugi ei paranda.

Mis liha-kanade kaswatamisesse ja nuumamisesse puu-
tub, siis on see meil siin alles algusel, sest et seni selle peale
weel wähe rõhku pandud. Kui nuumamata kana tapetult
müügile jaata, saab ta eest kõigest nii palju, et waewalt
toitmise kulud ära tasub. Hoopis teine on aga lugu nuu-
matud kanadega. Siin on juba wõimalik kaunis suurt kasu
saada, iseäranis suuremate linnade läheduses wõi sinna müügile
saates.

Muidugi parem, kui selleks weel ühisus asutataks.
Saksamaal on näituseks mitmed külad selle läbi jõukale elu-
järjele tõusnud. On ka üksikuid ärimehi olemas, kes aas-
tas mitukümmend tuhat liha-kana kaswatamad, nuumamad
ja müügile saadamad.

Siinene tingimine on, ainult üht kindlaks määratud
tõugu kaswatada, et ostjad alati ühemõõdulist kaupa saak-
sivad. Kaswatatakse mitmesugu tõugusi segamine, saamad
ostjad kord paremat, kord halwemat kaupa, siis hakkamad
ka hinnad kõikuma ja langewad madalamale.

Toome siin nende liha-kana kaswatajate arwed, kes
oma kauba Peterburi müügile saadamad. Noorte nuuma-
tud kanapoegade eest saab läbistikku 30 kop. naelast. Nuuma-
mata 3 naelalise noore kana eest saab kõigerohkem 50 kop.
Kui see kana aga nuumamise teel 6 naela raskeks ajada,
saab läbistikku 2 rubla, nii siis 1 rub. 50 kop. rohkem,
kuna nuumamine 35—45 kop. maksis.

Siit näeb, et kodulindude nuumamine üsna head
kasu aunab. Meie kodumaal oleks parem esmalt suuremate
kauplustega, wõõrastemajadega j. n. e. ühendusesse astuda,
sest et peaaegjalikult nemad häid liha-kanu ostawad ja ka
turuhinnaga wõrreldes hea liha eest head hinda maksawad.

Peale selle annamad weel fissetulekut: munad, sulad,
udusuled, sõnnik. Läbistikku wõttes muneb kana aastas

70—180 muna. Üksnes eestujulikkudes majapidamistes tuleb kana peale aastas läbistiftu 200 muna.

Wene kana muneb aastas läbistiftu 70 muna, dorking ja Creve-couer umbes 80, parandatud Wene tõug, wiandot, Houdan, kohinhin ja plimouth umbes 120, braama — 130, Hispania kanad, longshanid — 140, Stalia kanad ja minorla — 150, Hamburi kanad ja punamütsilised — 180.

Paridid munewad suuremalt osalt 2—3 korda aastas, tõugude järele ülepea 40—150 muna. Uned 10—50 muna.

Et fulgi ja udusulgi saada, selleks kitkutakse kodulin-
dusid aegajalt — (anesid — aprillil, juulil ja oktoobrikuul, partisid — mail, juunil ja septembrikuul). Tsaane seljast jaadakse sel kombel umbes 1²/₂ naela fulgi ja 1/2 naela udusulgi, emane pealt 1 nael fulgi ja 1/2 naela udusulgi.

Kõigerohkem sõnnikut annab kalkun — aastas kuni 27 naela, part — kuni 20 naela, kana — 14 naela ja tui kuni 7 naela. Kõigetallimaks ja tulisemaks peetakse tuisõnnikut.

Kodulindude laut.

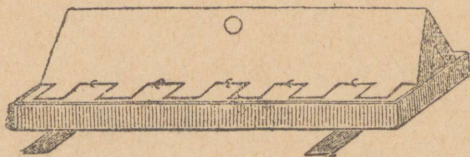
Kodulindude lautasi ehitatakse mitmel viisil, peaaegu alati selle järele, kui palju kodulinde on. On lindi vahel, siis võib ta kuskile lauda äärde ehitada. Kasvatatakse suuremal arvul kodulinde, ehitatakse iseseisaw laut, laudadest, sawist, katusepapist ehk kiwist. Riisugusesse lauta on siis ka juba kõige otstarbekohasem tsemendist ehk kiwist pörand teha.

Selle pörandi peale tuleb umbes 2 wersolki pakki kord turhapuru, ja selle peale lauad.

Üks peatingimistest kodulindude lauda ehitamise juures on see, et ta kuiv oleks, siis on kodulindude pidamisel ka head tagajärjed. Sellepärast tuleb kõik ehitusmaterjal võimalikult kuiv walida. Teliskiwidest ehk kiwidest ehitatud laut tuleb, enne kui linnud sisse panna, wäikese raudahju abil,

mida hõlbus ühest kohast teise wiia, ära kuiwatada. Selsamal põhjusel ei tohi kodulindude lautasi keldrisse ehk niisugusesse kohta ehitada, kuhu weji kokku woolab. Et laut alati kuiv ja õht puhast seisaks, selleks on wäga soovitatam õhutorud ehitada.

Kõige süüdsam on õhutorusi järgmisel wiisil ehitada: laudadest toru, mis wäljaspoolt woilokiga (wildiga) üle lüüakse, seatakse katusest läbi ühte nurka peaaegu kuni põrandani; teine samasugune toru seatakse teise nurka, kuid see olgu märksa lühem, nii et alumine ots umbes lae kohani ulatab. Wäljaspoolt, katuse peal, olgu nad ühe kõrgused, peale võib weel wäiksed lauakejed katuse kujukul lüüa, et lumi, wihtm jne. otse sisse ei saaks. Lautas olgu mõlemil torul hästi finni käiwad lauad ees. Tahetakse nüüd wärsklet õhtu sisse lasta, tehakse mõlemad torud korraga lahti. Wärskle õht tungib pikemat toru kaudu sisse, lüna jõe, rikunud õht lühemat toru kaudu wälja woolab. Range külмага võib torud õlgedega ehk heintega finni toppida.

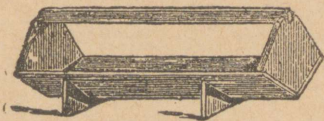
Õõginõu, laudadest kokku löödud.

Kuna kodulindudele rohkestest walguist tarwis läheb, siis olgu laudal suured afnad, kahefordsete raamidega talwel. Siis seisab laut talwel jõe ja afnad ei külma ära, mis walguise läbitungimist takistaks. Seespool olgu afende ees traatwõrk, wäljaspool— luugid. Uksed käigu hästi finni ja olgu pragudeta. Kahefordsed uksed on paremad kui ühefordsed. Ulihea on ka, kui lautas wäike eestkoda on, et külm õht ust lahti tehes otsekõhe lauta ei saaks tungida. On laut laudadest ehk palkidest, siis seespoolt seinad hästi kroh-

wida, et jõõditud pragude wahel pesitseda ei saaks. Ratus on sünnis laudadest teha.

A h j u d tehakse kas kivist, ehk seatakse jälle raudahjud sisse, mis wingu ega suitsu ei anna. Rütta neid sagedaste ei tule, sest 8 kraadi R. järele soojusest on kodulindudele küllalt.

20—30 kana jaoks tehakse laut 5 aršinat pikk, 3 aršinat lai ja vähemalt 3—4 aršinat kõrg. Ilmasti ei

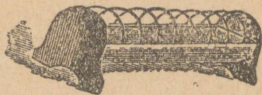
Sööginõu, laudadest kokku löödud.

tohtis neid liig wäikesed teha, nii et lindudel waewalt ruumi sees liikuda, aga ka liig suured laudad ei ole head, sest et neid raske puhastada on hoida. Suures majapidamises on otstarbekohasem parem mitu parajat lauta

üks teise kõrwa ehitada kui üks ja suur. Üks osa laudast jääb harilikult wabaks, et kodulinnud jalutada ja kuuwa liiwa sees siblida wõiksid, mis suguseks otstarbeks sinna liiwahunik muretsetakse; teises osas on pesad ja õrred.

Õrred tehtagu heast ilma pragudeta ja koitamata puust. Õrred olgu hästi filedaks hõõweldatud ja mitte alla 3 tolli paksud, sest et kodulindudel peenemate peal paha on istuda.

Suurematele lindudele tehakse poolümargused õrred. Et kanal mõnus õrre peal istuda oleks, selleks on tal vähemalt 5 wersjoffi õrre pikuse järele ruumi tarwis — nii siis valmistatagu õrred selle arwu järele. Suurtele kodulindudele tehakse õrred sedawõrra pikemad. Õrred ei lööda mitte naeltega seina külge linni, waid asendatakse õnaratesse, nii et neid kerge wälja wõtta ja puhastada oleks.

Sööginõu kanapoegadele, plekist. Peal on traadid nii ligistilku seatud, et wana kana pead läbi pista ei ulata.

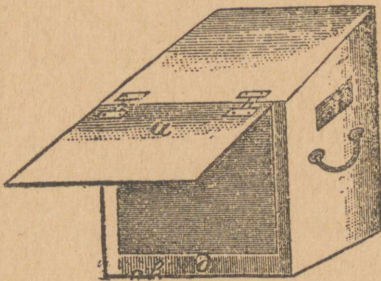
Õrred seatakse weelondis ühesugusele kõrgusele. Õrte wahet olgu vähemalt 8—10 wersjoffi. Kui õrred kõik ühesugusel kõrgusel on, siis ei tule kanade wahel kõrgemate

õrte pärast tülitsemist ette, sest kanad armastavad igaüks ikka rohkem kõrgema õrre peal istuda. On ka õrte wahel vähemalt 8—10 werssotki lai, siis on kanadel mõnukam õrrele lennata ja nad ei sega üksteist. Kanapoegade jaoks olgu õrred 4—8 werssotki maapinnast kõrgel, täiskaswanutel 10—11 werssotki. Õrresid pestakse tulise wee, seebi ja lehelisega ja õõrutakse siis hästi petroleumiga üle.

Et linnusõnnikut parem oleks ära koristada, selleks lüüakse põrandale õrte alla libamiisi lauad.

Pesjad asendatakse 3—8 werssotki põrandast kõrgemale. Pesaji ärgu olgu mitte liiga wahel, sest et kanade seas

nende puudumisel tülitsemine tõuseb. Kõige paremateks pesadeks peetakse õhukestest laudadest lastikesi. Kõige sündsam laius ja pikkus 8—10 werssotki. Kastikesed riputatakse sedawiisi lauda seinte külge, et neid kerge oleks maha wõtta ja puhastada. Pesa põhja pannakse turbapuru ehk tuhka, peale puistatakse natuke putukapulbrit ja siis heinad selle peale. Et kanad paremine pesas muneksiwad, on sünnis walge puust muna pesasse panna, sest tühja pesasse kana hea meelega ei mune.

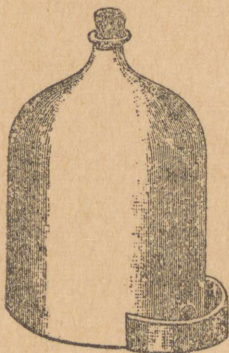

Pesa. Seda puukasti sarnast pesa wõib ihest kohast teise seada. A-kaan, mis siis kinni pannakse, kui rahutu kana pesas audub, kui aga pesa üksnes munemise jaoks tarwitatakse, wõetakse kaan ära. Kõige peal on neljanurgeline auk õhu puhastuseks. Pesa kõrgus on tagantpoolt 9 werss., eestpoolt 7 w., laius 9 w.

Lautade juurde peab ka ja l u t u s p a i g a asutama, kus kodulinnud jalutada wõiksid. Üks osa sellest jalutuspaigast olgu jämeda liiwaga kaetud, ja ka hea on pöõsaid sinna istutada. Niisama hea on seal ka wäike weeloid. R a m u r u peale on lindusi ütle mata hea lasta, kuid üksnes päris

kuiwa ilmaga. Hommilu wara ja õhtu hilja kui kaste maas, ei ole sugugi hea neid sinna lasta. Salutuspaigale võib ka õrred seada, kuid ka laudadest katusealune tuleb ehitada, kuhu kanad wihma ja päikese kõrwetawate kiirte eest warjule wõikswad pugeda.

Salutusruum piiratakse aiaga. Aia võib postide külge tinnitatud traatwõrkudest teha, eht jälle lihtsatest teimastest. Et kanu üle aia lendamisest ära wõõrutada, lüüakse ülesse aia külge, aia sisemuse poole pool-
längus, umbes 12 werssokki pikad lauakesed ja nende wahetele tõmmatakse raudtraadid, 4—5 rida. Ei ole aed laudadest tehtud, wõi on ta muudu alt harm, siis alla lauad lüüa, et kanapojad läbi ei saaks pugeda.

Jooginõu sawist, waabatud.

Kus rohkesti wareseid ja kullisi, seal tõmmatakse kodulindude salutuspaigal wõrk peale.

Toidu- ja jooginõud valmistatakse puust, sawist, tsingist j. n. e. Harilikult on nende laius 2—3 werssokki. Pealt on neid hea iselaadi wõredega katta, et kanad jaluli sisse ei pääjets.

Wesi, mis jooginõudesse walatakse, olgu puhas ja saagu sagedaste uuendatud. Kanu ilma weeta jätta, pealegi suwel ja olgugi lühikets ajaks, on päris ülekohtune, pealegi harjuwad nad selle läbi mune katki nokkima ja jooma.

Jooginõu sawist, ja waabatud.

Tähtsamad määrused kodulindude kasvatuses.

Tähtsamad määrused kodulindude kasvatamises on järgmised:

1) Toitmine sündigu õieti, s.o. toitu tuleb igapäev ühel ja selfamal ajal anda ja nii palju, et kodulinnud sõõnuks saaksivad; iga kana tõul olgu tema kohane toit; kõik toidud olgu tingimata värsked, wesi — puhas.

2) Üleminek ühe toidu pealt teise peale sündigu pikkamisi.

3) Kodulindusi waja niiskuse, wihma ja lume eest hoida, nad wiibigu soojas ja kuiva pöranda peal, kust sõõnik hoolsalt tuleb ära koristada. Õht olgu seal ruumis, kus kodulindusi ületalwe peetakse, puhas ja kuiv; kõigeparem õhusoojus on 8 kraadi Reaumuri järele. Ütilist õhusoojuse waheldust ei tohi ette tulla.

4) Haigeks jäänud kodulind tuleb wiibimata üleüldisest laudast wälja wõtta ja iseäraldi asendada.

5) Et külgehaikawaid haigusi ei tekiks, selleks tulewad wõõrsilt ostetud kodulinnud nädalat kaks iseäraldi pidada ja alles siis teiste juurde lasta.

6) Kui naabruses külgehaikaw haigus ilmub, siis kõik abinõud selleks tarwitusele wõtta, et niihästi kodulinnud kui ka inimesed, kes nende eest hoolitsewad, naabrusega ühendusesse ei satuks.

Glukanad ja nende toitmine.

Glukanad walitakse sügijel, septembri- ehk oktobrikuul. Wanadest ei makse elukanadeks niisuguseid jätta, kes wähe munewad, ferged, wäikse kaswuga, pödurad ehk liiga wanad on; sest et kanad 1—3 aastani kõige rohkem sisse toowad, 2—3 aastased kuded on kõige tugewamad. Üle 4 aastaseid kanu ja üle 3 aastaseid kukkeseid mitte enam elulindudeks jätta. Kergete ja wäikse kaswuga kanade munad on harilikult wäikesed, ja ka järeltulew sugu on wäike.

Kanapoegadeist warasemad pojad elulindudeks jätta, sest et hilisemad pojad nõrgad ja väga sagedaste põdurad on. Elulindudeks tugewamad ja ertsamad kanapojad walida. Kõik ülejäänud kanad ja kuled oktobrikuu lõpul ehk nowembri algul ära tappa.

Täiskaswanud kanade peatoiduseks on kaerad, odrad, nisud, rukis. Väga heaks pehmeks kanatoiduks peetakse nisu-klisid, millele tõugatud munakoori, aiawilja ja toidujäämu-
feid juurde segatud. Hilisel süg'sel, talwel, ja kewadel võib sellele toidule weel purustatud, wärskleid kontisid ja liha juurde lisada ja üles soendatult anda.

Lihatoitu kanadele palju anda ei ole hea, sest neil tekib väga sagedaste pasandus, kui üleliiga lihatoitu saamad. Kõikjugu rohelist kraami, kapsaid, kaalikaid, porgandisi jne. antakse peaaesjalikult talwel ja kewadel, kui rohtu ei ole. Kuivi teri andes ei tohi ilmaški mitmesugu teri segamine anda, sest et nad siis warsti toidust üksnes kõigerohkem meeldiwaid teri hakkawad wälja walima, kuna need, mis neile nii hästi ei meeldi, järele jätawad. Pehme toit tuleb just enne jõetmist walmistada, sest wastasel korral läheb ta hapuks ja kanadele kahjulikuks. Heaks lihanduseks igajugu toidule on lubi, see aitab neil konti kaswatada ja ka muna-koort soetada. Sellepärast muna, wähi jne. koorefid mitte ära wihata, waid korjata, kuivatada ja peeneks tõugatult aegajalt kanatoidu sekka segada. Isu äratamiseks ja suurendamiseks on toiduwaheldus väga hea. Kanu ja teisi kodulindusid waja 3 korda päewas jõtta: hommikul, lõuna ja õhtul. Sooja toitu antakse peaaesjalikult hommikul.

Ei ole waja nii palju toitu anda, et kanad seda korraga ära ei jaksia süüa ja muist järele jätawad. Talwel, ja ta nooriele poegadele on sünnis iseäranis teri hästi laiali puistata, et nad teri osfides hästi liigutusi teeksiwad. Toidunõudesse tuleb toitu nii panna, et kõik kanad sinna wabalt ligi pääseksiwad, muidu tõuseb kergeste tüli ja tugewamad tõrjuwad nõrgemad eemale.

Nastas tuleb ühe kana peale umbes 2 puunda terawilja arwata, kui neid üksnes terawilja peal pidada.

Behmet toitu, mida juwel külmalt antakse, on talwel hea esmalt pisut üles soendada.

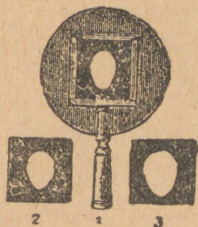
R u k k ja **k a n a** walitakse, nagu juba öeldud, fügifel.

Iga kufe peale arwatakse 10 kana. Kuid mida wanem kuff, seda wähem kanu tema juurde lasta. Kui soowitakse, et kanad märtsi- ehk aprillikuul auduma lähetsiwad, siis asendatakse nad kaks nädalat enne seda sojemasse ruumi ja hakatakse sooja toiduga söötma, millele mitmesuguseid erutawaid aineid, näit. kaeru, kanepit, sibulat juurde lisatakse. Audumiseks on kõlbulikud üksnes hiljuti munetud, ühe- ehk kahepäälised munad, mis seni ajani jahedas, pimedas, kuivas ja tolmuta ruumis alal hoitud. Ühe kana alla wõib kõige rohkem 15 muna panna, muidu ei suuda ta neid hästi soendada, vähematele märtsi wähem. Et audumisel head tagajärjed oleksiwad, selleks olgu õht wärskte, ruum puhas, täielik rahu ja soojus mitte alla 10—12 kraadi. Kanad wõiwad pesa pealt kõigest 2—3 korda päewas 10—15 minutiks lahkuda. Sel ajal waadetakse munad üle, kas mõni katki läinud wõi rojastatud ei ole. Rattised munad heidetakse ära, rojastatud aga wõetakse ettevaatlikult wälja, pestakse leige weega puhtaks, kuivatatakse rätikuga ära ja pannakse sinna samasse ehk teise pesasse, kui wana pesa juba liiga ro-pane peats olema. Kui kana peale audumise ajal söödikud ilmunud, uued heinad panna ja putuka-pulbrit raputada, ka kana peale wõib putuka-pulbrit raputada ehk jälle tiiwade alt eukaliptuse-õliga wõida.

Wiendamal ehk kuendamal päewal peale audumise algust waadatakse munad wastu walget läbi, kas mädamune sees ei ole. Selleks wõib harilikku, hästi põlewat lampi tarwitada. Heal munal on 5.—6. päewal kestel tume täpp, millest igasse külge punakad niidid (jooned) jooksewad.

Audumise aeg wältab harilikult kolm nädalat. 21. päewal peale audumise algust tulewad **k a n a p o j a** d munadest wälja. Kui aga kanapoeg liiga nõrk wõi ebaloomulikult kõweras muna sees on, siis ei pääse ta ise wäija, waid teda peab aitama. Selleks purustatakse koor ettevaatlikult suk-

nõela abil, j.o. tehtakse augud sisse, ja siis hakatakse wälsete kääridega koort ja koorealuse talle tükkisi järkjärgult lõikama. Seda tehakse nii kaua, kuni weri wälja tuleb, olgugi

owostop. See on üks lihtsamatest owostopidest. Pilest ratta sees on neljanurgeline auk. Selle augu sees käib parajaste augu suurune must papi tükk, mille sisse muna suurune auk lõigatud. Ühte kätte wõetakse owostop, teise kätte muna, mida järele uurida soowitakse, pistetakse papi augu sisse ja siis waadatakse õige ligidalt hästi põlewa tule wastu.

üsnä wähe; siis pannakse muna uueste natukeseks ajaks auduja alla.

Mõne aja pärast wõetakse see muna uueste wälja ja lõigatakse kääridega tükk hawal edasi, kuni kanapoja pea wabaks saab. Nüüd koort enam edasi ei lõigata, waid muna pannakse uueste auduja alla ja poeg ronib siis juba iseiswalt wälja.

Muna koored, kust pojad wälja tulnud, tulewad lohe pesast ära korjata.

Kuna pojad harilikult mitte kõik korraga munast wälja ei roni, waid järgemisi, siis tuleb kõik need wälja roninud pojad, mis auduja all juba küllalt kuivaks saanud, järkjärgult auduja alt ära wõtta ja seestpoolt flanelliga üleööbdud ning udusulgedega pehmeks tehtud kasti panna. Kast seatakse sooja kohta ja sinna pannakse järkjärgult kõik wälja tulnud kanapojad, kuni wiimaseini. Siis tehakse uus pesa, pannakse nad sinna sisse, antakse wanale süüa ja juua ning pannakse siis nende juurde.

Mõned soowitawad peale selle veel wanal kanal, kes pojad wälja audunud, tiirwade ja saba alust poomõliga määrda.

Esimesel kahel päewal ei ole waja munast wälja tulnud kanapoegadele mitte midagi süüa anda. Kolmandamal päewal wõib neile wett anda, ja siis 4.—5. päewal wõib hakata kõwaks feedetud ja peeneks hakitud muna söötma.

Korruga üksnes wähe toitu anda, selle eest parem sage-damine, iga 2—2¹/₂ tunni tagant.

Umbes nädala wanustele kanapogadele võib juba hästi paksums ja kõwaks teedetud ning peeneks hakitud munaga segatud pudru andma hakata. Siis 9. päewal võib munaga söötmise järele jätta ja peaaesjalikult terawiljatangude pudru hakata söötma. Kord päewas võib niisuguse pudru sekka peeneks tõugatud muna ehk wähi koori segada, niisama ka peeneks hakitud rohku, teedetud puu- ja aiawilja, peeneks hakitud pooltoorest liha ja hästi peeneks purustatud täieste wärskeid kontsi. On kanapojad seitsemänädaliseks saanud, võib neid nagu wanu karnugi kuiva terawiljaga söötma hakata.

Enna tuleb ikka ühes poegadega ja sellesama toiduga sööta, kottuhoidmise otstarbel võib teda küll ka iseäraldi ja odawama toiduga sööta.

Eluruum kanapogadele olgu kuiv, walge ja soe, hoida tuleb neid täielikus puhtuses. Kuni 2 kuu wanustele poegadele õrresi waja ei ole teha, sellest ajast peale tehakse neile õrred madalale, 4—5 werssokki maapinnast kõrgemale. Esialgul on emasi ühes poegadega kõige parem teistest kanadest lahus hoida, iseäralistes lautades ja alles pärastpoole, umbes 2¹/₂—3 kuu pärast teiste juurde lasta. — Enesestki mõista, et hea oleks, kui ka igal audujal iseäraline ruum oleks, kui aga ruumi ei jattu, siis tulewad pesad audujate kanadega kinnised hoida ja neid ainult 2—3 kord päewas, iga kord 10—15 minutit wälja jalutama ja sööma lasta.

Kuna kanapojad üleüldistes lautades wanade seas nendesamade õrte peale armastawad ronida, kus wanadki istuwad, siis on hea, weel paar, kolm õrt seada, ikka üks-teisest madalamale, nii et nad kergeste, nagu redelit mööda, ülemistele õrtele pääsewad.

Kolme kuu wanuselt waja noored kanad ja kuded üks-teisest eraldada ja lahus pidada, kuni selle wanuseni, kus nende paaritamist loomulikums ja tingimataks wajaduseks tuleb tunnistada, s. o. mitte enne 7—9 kuud neid kottu lasta.

Kalkunid.

Kalkunisi kasvatatakse meie maal, wäljaarwatud mõned üfsikud kohad, alles weel wähe. Nende kaswatus ja nende eest hoolitsemine nõuab palju rohkem tööd ja oskamist, kui kanakaswatus. Kalkunite laut ehitatakse umbes sellesama plaani järele nagu kanadel; ta peab niisama kuitu, soe ja walge olema. Puhtus on ka siin üks tähtsamatest tingimistest, kui tahetakse, et kalkunid hea terwise juures peawad olema. Orred tehakse tugewast puust ja rohkem lamedad kui ümargused. Nad seatakse umbes 2—2½ arssinat maapinnast kõrgemale. Ühte lauta üle 30 kalkuni, nende seas 3—4 isast, ei panda. Iga isase kalkuni peale arwatakse 6—10 emast, ehk küll ka 15 wõiks jätta.

Kewadel, mil sugutung iseäranis elaw, on parem, kui iga isasele kõigest 5 emast jätatakse, wastasel korral wõib üks osa munadest sugutamata jääda.

Kalkunite pesad asutatakse iseäralisesse ruumi, kus ka wäike aken olgu; sinna ruumi ei lasta ei isaseid kalkunisi ega ka teisa emaseid, kellel seal mune ei ole. Pesad asutatakse selle ruumi seina äärde, umbes $\frac{3}{4}$ arssinat maapinnast kõrgemale.

Seeft tehakse pesad heinte ehk õlgedega pehmeks. Kalkunite jalutuspaigad asutatagu teiste kodulindude jalutuspaigast lahkus, muidu on kalkunid, niihästi isased kui emased, alati nende kallal.

Munede haklawad kalkunid weebruari ehk märtsikuul. Muna munejad kalkunid kohe iseäralisesse pesadega ruumi tulewad eraldada, siis peab iga hommikul peale söötmist kõik kalkunid ilma erandita läbi katsuma ja need, kes munas, kohe kinni panna, kuni lõunani, selle aja sees on kalkun harilikult juba muneda jõudnud. Kalkunid munevad harilikult kolm korda aastas: kewadel — weebruari-, märtsikuul; suwel — juulikuul lõpul, ja siis augustikuul.

Glukalkunite kaswatuses peetakse kewadisi mune kõige paremaks; liha-kalkunite kaswatuses aga juuli-, augustikuul munetud mune.

Kalkunid ei mune mitte iga päew, waid päewa tagant. Auduma hakkab kalkun siis, kui 11—17 muna on munenud. Kalkun on päris „eeskujulik“ auduja. On juhtumisi ette tulnud, kus audujad munade peale ära kärwastiwad, kui neile süüa anda unustati. Kuna nad nii head audujad on, tarwitawad linnukaswatajad seda sagedaste oma kasuks; kalkuni alla, kes oma munad juba wälja audunud, pannakse kana ehk mõne muu kodulinnu munad. Kana mune võib kalkuni alla kuni 30 tükki panna. On kalkun kanapojad wälja audunud, siis tulewad need kohe peale munast tulemist kalkuni juurest ära wõtta ja mõne teise poegadega kana hoole alla anda. Audumise aeg wäljatab kalkunil umbes neli nädalat (28—32 päewa), siis hakkawad pojad munadest wälja ronima.

Heaks toiduks audujale kalkunile on — kaerad, odrad, leib ja wähesel mõõdul rohelist kraami. Pesa juures peab alati jooginõu hea puhta weega seisma, sest kui kalkun janu saab kannatada, võib wäga kergeste juhtuda, et oma all olewaid mune katti nockima ja tühjaks hakkab jooma.

Tuleb ka ette, et kalkun munade peale ei taha istuda, siis talitatakse järgmiselt: hilja õhtul pannakse pesasse poolpimedas mõni kunsilik, jooja wee sees soendatud muna, lõmitatakse kalkun peale ja kaetakse pealt wõrguga kinni. Teisel päewal wõetakse kalkun pesalt, söödetakse teda ülirohkeste ja seatakse siis jälle endisel wiisil pesale. Harilikult jääb kalkun 5—6 päewa pärast juba hea meelega pesale ja nüüd võib päris munad tema alla panna.

Kui aga kalkun selle wastu ebaharilisel ajal soowi awaldab auduma minna ja linnukaswataja selle tuju temal ära wõõrutada tahab, siis on kõige sündsam rammusa toidu asemel kergemat toitu anda, näit. kapsa lehti, keedetud kartuleid, peeneks hakitud rohku. Ka joogiwee sisse on niisugusel puhul kasulik pisike tükk kustutamata lupja ehk noastja täis Glauberi soola panna.

Kuna pojad harilikult mitte korraga munast wälja ei tule, waid sagedaste alles kahe päewa jooksul, siis tuleb siin niisama talitada, nagu kanade juures õpetasime, s. o.

pojad kōhe peale munadest wälja ronimist järkjärgult iseäralisesse soendamise kasti panna, kuni ka wiimane poeg wälja on tulnud, siis wõib neid jälle ema juurde tagasi panna. Esiimese õöpäewa jäetakse noored kalkunipojad ilma söötmata, siis teisel ja järgmistel päewadel antakse neile nagu harilikudele kanapogadelegi kōwaks teedetud ja peeneks hakitud mune.

Esimestel kuudel on noored kalkunipojad wäga õrnad niiskust ja äkilisi ilmamuutusi kartma, sellepärast on kõige parem terwet pesakonda ühes wanaga teistest kalkunitest iseäraldi pidada; soojus olgu seal mitte alla 15 kraadi R. järele. Selle ruumi pōrandale puistatakse paras pakš ford liiva ehk tuhka. Mōne päewa pärast, kui kalkunipojad juba tugewamaks saawad, wõib neid wähehawal piimaga teedetud pudruga söötma hakata, millele peeneks hakitud jolatit ehk ernelehti juurde segatud, niisama wõib ka piima sees leotatud saia, piimaga teedetud riisi ehk tatarangu pudru, millele hakitud muna juurde segatud, anda. Kōik toit olgu aga tingimata hea ja wärste.

Mida mitmekesijemaks toitu wõib teha, seda parem. Kolme nädala wanuseid kalkuni poegi wõib juba rohkem odawama toiduga harjutama hakata, näit.: kanepi seemned, weega leotatud leib. Kus wõimalik sipelga mune saada on, seal peab neid noortele kalkunipoegadele andma. Söötma peab kalkunisi sagedamine ja mitte iga ford kōht liiga täis jüüa lasta.

Kalkunipoegadel on wäga õrn noff. Kui nad kōwa pōhjaga toidunõudest noffima peawad, jääb noff sagedaste haigeks, nii et terve pea üles paistetab. Sellepärast soowitawad linnukaswatajad kalkunipoegadele toitu mitte küna desse panna, waid mõne pehme asja peale maha puistata. Wenemaal on wiisiks selleks umbes 5 ruutjala suurune wildi (woiloki) tükk wōtta, jäme takune ehk ka linane riie peale õmmelda, ja selle peale kalkunipoegadele toitu puistata. On kalkunipojad juba ühe kuu wanuseks saanud, wõib neid wälja jaluta =

ma lasta, kuid üsna väheseks ajaks, ja õue olgu kuiwa liiwaga üle puistatud.

Salutamise puhul hoitakse neid hoolikalt kõrvetawate päikese kiirte, tõmbetuule ja niiskuse eest. Kastenerohi on kalkunipoegadele väga kardetaw, ja tuleb kõik abinõud käpile wõtta, et neid selle eest hoida.

Aned.

Aned ei ole nii suurte nõudmistega nagu kalkunid ja nende kaswatus on märksa kergem.

Munede hakkawad aned, niisama nagu kalkunid, kewadel üsna warakult, weebruari- ja märtsikuul. Hea ani wõib 15—20 muna muneda. On munad munetud, hakkab ani auduma. Audumise ajal lastakse ani päewas kord ehk kaks wälja õue jalutama ja wärskendama. Kuid see jalutuseaeg ei tohi kaua wälldata, ja 20—30 minuti pärast tuleb ta jälle pesale ajada. Audumine wältab 28—30 päewa. Sinna ruumi, kus ani audub, seatakse pesa lähedale toidunõu kaertega ja jooginõu puhta weega. Noored anepojad hoitakse esialgul ühes wanaga seal ruumis, kus ta auduski, ja lastakse üksnes selgetel, soojadel päewadel wälja jalutama. Ei wõi aga neid halwa ilma pärast wälja lasta, siis pannakse neile lauta küna weega ujumiseks.

Söötma hakatakse anepoegi teisel päewal peale munast wälja tulemist, ja kõigeparem, kowaks keedetud ning peeneks hakitud munadega, wee sees leotatud saiaga, keedetud riisiga j. n. e. Terawilja hakatakse siis andma, kui nad juba pisut tugewamaks saawad.

Anepojad kaswawad väga kiireste ja on warsti juba nii kangel, et iseomale toitu suudawad muretseda. Seda leiawad nad konnade, sisalikkude, kalapoegade, rohu j. n. e. kujul küllaldaselt karjamaalt ja tiitidest, nii et linnukaswatajal üksnes wähe lisatoitu tuleb anda.

Sügisel, septembrikuu lõpul ehk oktobrikuu anefi enam kaugemale jalutama ei lasta, waid hoitakse õue peal; e l u a n e d eraldatakse siis ka nendest ära, kes müügile lähewad.

Peatoiduseks anedele on kaerad. Süüa antakse kahel korral — hommikul ja õhtul. Rewadel, enne munemise algust, antakse natukene wähem süüa, et nad raskest ei läheks. Ühe isaane peale wõib 5—6 emane jätta.

Ehk küll isaani harilikult kuni 5 aastani, emaan kuni 8 aastani suguwõimuline on, tuleb siiski sage-
daste ette, et ka 10-aastane isaani weel hea suguani on. Pärissuguwõimuliseks ei saa aned enne 2¹/₂ aastat.

Pardid.

Partidel on niisama nagu anedel tähtis, et nende kaswatuskoha ligidal wett oleks. Ei ole oja ega järwe, siis kaewatakse kunstlik tiik. Wesi ei mõju ülihästi mitte üksnes nende kodulindude terwise peale, waid ka kaswatusse kulud jääwad märtsja wähemaks, sest et nad wee seest ja kalda pealt iseäranis rohkest toitu leiawad. Saab part küllaldaselt süüa ja on laut soe, hakkab ta märtsikuu keskpäewadel munele, ja on ta 25—40 muna munenud, a u d u m a. Munade rohkus oleneb tõust ära, mõni tõug muneb rohkem, teine wähem.

Pardid ei armasta nendele walmistatud pesadesse munele, waid püüawad omale ikka kusagile warjulisesse paika pesa asutada. Et seda ei sünniks, peab linnukaswataja iga õhtul — part muneb harilikult hommikul ehk isegi õhjel — kõik pardid läbi katsuma ja need, kes munas on, eraldi finni panema, ning neid mitte enne kell 9—10 järgmise päewa hommikul wälja lasta.

Iga isapardi peale arwatakse keskmiselt umbes 8 emaparti. Pärissuguwõimuliseks saawad pardid, niis-
hästi isased kui ka emased, 8—10 kuu wanuses, ja sugu-

wõimulised seisawad nad kuni 4 aastani. Audumine wältab partidel niisama kaua nagu anedel, s. o. 28—30 päewa.

Munast wälja tulnud pardipoegade rawitsemise kohta peab sedasama ütleva, mis anepoegade kohta juba tähendasime; wahet seal ei ole.

Kolme, nelja nädala wanuselt wõib pardipoegi ühes emaga ilusa, sooja ilmaga wälja jalutama lasta.

On pojad kahe kuu wanuseks saanud, jätab ema nad maha ja hakkab uueste munele. Seadel oludel wõib hea part sume jooksul kolm pesakonda wälja aududa.

Luigid.

Luikese peetakse ütsinda aegade ja partide ehteks, muidugi, kus puhta weega tiigid käepärast. Keel tiiki asutatakse neile ujuwate parwete peale maja kesed (onnikesed), kuhu nad suure hea meelega elama asuwad. Onnikeste põhja pannakse heinu ehk õlga. Keel-Wenemaal elawad luigid sel kombel aasta läbi, ilma et talwije külma all kannataksiwad. Suwel ei ole neid sööta peaaegu wajagi, sest et isegi kergete omale wäikseid kalu, konnasi, rohku j. n. e. toiduks leiawad. Talwel söödetakse neid terawilja ja wäiksete kaladega. Luiksid on mitmet feltsi. Munade hakkawad nad weebruari- ja märtsikuul. Munade peal audub luit umbes 40 päewa.

Perl-kanad.

Perl-kanad on tugewa kehahituse, lühiksete jalgade ja iseloomulikult kirjude sulgedega. Terwe pea ehk ainult kural on neil paljad; niihästi kullkedel kui kanadel on pea peal kõwa, sarwest muht; selle muhu taga pikuti kaela — rida musti harjaseid, lotid kudel punakad, kanal — sinakad.

Wärwi järele on perl-kanasid walgeid, hallisi ja sinakaid.

Perl-kanafi kasvatatakse nende iseäranis maitsewa liha ja munade pärast; ühelgi teisel kodulinnul nii maitsewat liha ega mune ei ole. Täiskaswanud perl-kanast saab 5—6 naela liha, ja läbistikku 100 muna aastas, kui nende kanade eest dieti hoolt kantakse.

Perl-kanu munad on õige väikesed ja kõwa koorega, hall-pruunid, tumedate täppidega. Ühe kuke peale arvatakse 2 kuni 6 kana. Munemiseks valib kana võimalikult varajalise paiga. Perl-kanad munewad hootaupa: warajast kewadest kuni sügiseste külmadeni. Ühe kana alla võib kuni 15 muna panna. Neid peetakse kaunis headeks audujateks. *Udumine* mätab 27 päewa, siis hakkawad munadest väga õrnad pojad wälja tulema. Esimesel ajal tuleb neid niisama sööta ja rawitseda nagu kalkuni poegi. Kõige raskem aeg on noortel perl-kanadel kolme, nelja kuu wanuselt läbi teha, siis kui neil lotid punaseks hakkawad lööma. Sel ajal nõuawad nad iseäranis hoolsat rawitust; neid on siis waja kuiwas, soojas ruumis pidada ja kõige paremat toitu anda. Kõige paremaks toiduks on neile sel ajal: riisipuder, liha, peeneks hakitud, sibula ja küüslauguga segatud. Jooginõud olgu hästi puhastad, wesi puhast ja mitte külm. Täiskaswanud perl-kanu niisama sööta nagu kalkunisiigi.

Kõik perl-kanad on väga perud ja armastawad ära lennata. Selle wastu soowitatakse 3—4 kuu wanustel perl-kanadel tulipunaseks aetud noaga ühel tiimal wiimane liige ära lõigata.

Waašanid.

Waašanisi võib niisama nagu teisiigi kodulindusi lautades kasvatada, ehk jälle parkides ja sisse piiratud metsades. Waašanid edenevad üksnes seal hästi, kus neil awar ja wainne on.

Kui neid lautades kasvatada, siis peab lae alla wõrgu tõmbama, sest waašanid tõusewad iga wäheha kui müdina

peale õhku ja wõivad wastasel korral oma pea wastu kõwa lage ära lüüa.

D r r e d seatakse waasanitele sel kombel et neil wõimalik oleks seal peal wabalt istuda, ilma et oma ilusaid sabasi rikuks. Peale selle tuleb iga pesakonnale lautas tingimata oma isepait anda. Peetakse waasanisi metsas ehk parkis, siis peame mõnesse kohta olest katusealused seadma, kuhu nad halwa ilma eest warjule wõiksid pugeda.

Waasan m u n e b 8—12 muna. **A u d u m i n e** wältab 25—26 päewa. Noori **w a a s a n i p o e g i** söödetagu kõwaks teedetud munade, jaiatükikestega ja, tingimata, sipelga munadega. Siis harjutatakse neid aegamisi ikka rohkem lihtja toiduga: weega leotatud terawili, hatitud sibulawarred. Kõige kar-detawam aeg on noortel waasanitel umbes kahe kuu wanusel, sel ajal tuleb neid kõiksugu abinõudega halbade mõju eest hoida ja muu toidu seas tingimata ka sipelgamune anda; ühe isase peale arwatakse 4—6 emast. Wenemaal kaswatatakse kõige rohkem hõbe-waasani ja kuld-waasani.

Paabulinnud (waud).

Paabulindusi kaswatatakse linnuaedades peaaesjalikult nende ilusa wälimuse kui ka sulgede pärast, kaup, mis alati ostjaid leiab.

Teiste kodulindudega koos (ühes ruumis) ei maksa paabulindusi pidada, sest et nad hirmus riiakad on. Ühe isase peale arwatakse 3—4 emast. Munewad kord aastas, mitte üle 5—6 muna. Audumine wältab kuni 30 päewa. Noored paabulinnud on esimesel kahel aastal väga õrnad ja nõuawad kuiwa ning mitte külma ruumi. Sõtta tuleb paabulindusi niisama nagu waasanisi, aga mitte sibulat anda. Täiskaswanud paabulinnud ei ole paljunõudjad ja sööwad igasugu toitu.

Tuid.

Tuifi peetakse linnuaedades maa sisse löödud waia otsa ehitatud onnikestest, ehk otsekohe maja pööningul. Suuremalt osalt peetakse tuifi nende kena wälimuse ja maheda iseloomu pärast, ei tohi aga ka unustada, et tui põllumehele kasulik on, nimelt häwitab ta põldudel ja wiljapuu aedades palju kahjulikke putukaid ja tõukusi. Tui liha on väga maitsev, ehk neid meie pool küll palju ei sööda.

Mõnda tõugu kaswatatakse posti-tuideks (sõnumiwijateks).

Enne kui tuifi sõnumiwijateks tarwitama hakatakse, peab neid kodukohaga harjutama, et nad seda hästi tunneksiwad. On tuid oma kaswatatud, siis ei ole seda muudugi tarwis. Wõõrsilt ostetud tuid olgu ühe kuu wanused, siis harjuwad nad 8 — 10 päewaga oma uue kodukohaga täielikult ära. Ka oma kaswatatud tuifi hakatakse selles wanuses sõnumikandjateks harjutama. Nad wõetakse puurist wälja, wiitakse mitu sülba kaugemale ja õpetatakse iseseiswalt puuri tagasi minema. Niisugune õpetus wältab 5 — 6 nädalat. Selle järele hakatakse neid wäiksetes puurides ikka kaugemale wiima ja lastakse wõõras kohas lahti, et nad sealt kodu lendaksiwad. Paik, kus nad esimest korda lahti lastakse, olgu awar ja terve ümbrus paistku laialt kätte. Esimene aasta harjutatakse tuifi 200 — 300 wersta peal. 1000 wersta on jeni kõige suurem wahe, mille tagant tui oma puuri tagasi on lendanud. Sõnumid, mis tuidega saadetakse, kirjutatakse wõimalikult wäikse ja õhukese paberitüki peale. On aga suurem sõnum jaata, siis kirjutatakse see wõimalikult selgeste suure paberi peale, wõetakse siis wõimalikult wäikseks päewapildiks üles, see saadetakse tuiga ära ja sõnumijaaja suurendab ta jälle päewapilditamise teel. Sedel keeratakse rulli (torusse), pistetakse hanesule sisse ja seotakse tui sabasule külge.

Tuid elawad harilikult paari-kaupa, sellepärast tehakse ka paari jaoks latrid. Iga latrisse pannakse supitaldrekku wõi roosipoti aluse kujuline pesa. Tuipuuri põrandale

puistatakse liima ja peetakse see alati puhas. Buuri seinad olgu ilma pragudeta ja lubjaga walgeks tehtud, et söödikuid ei tekiks. Pesasse pannakse põhku, mis peale poegade munast väljatulemist sagedaste uuendada tuleb. Tuipuurid olgu kasside ja kärpide eest tingimata kaitstud. Paaritamiseks walitakse isane ja emane ikka kumbki ise pesakonnast, ja pannakse 2 — 3 päewaks pesasse finni. Umbes kaks nädalat peale paaritamist muneb tui esimese muna, siis 2 päewa pärast teise, ja hakkab auduma; audumises aitab teda isane. 18 — 19 päewa pärast tulewad pojad välja, keda wähe-malt esimese nädala jooksul wanemad ise toidawad, milleks pugust iseäralist piimafarnast wedelikku välja lasewad. Siis hakkawad wanad tuid noori terawiljaga toitma. Toiduks on tuidede: erned, tatrak, sipelgamunad, terawiljaprügi ja terawili ise, mitmesugused toidujäänused, liha j.n.e. Kuni kuue nädala wanuseni tuleb noori tuiji wee sees leotatud terawiljaga sööta.

Rohelised, mitte küpsed erned ja hiireerned on tuidede kahju-likud, sellepärast peab walwama, et neid toidu hulka ei satuks.

Sulgimise ajal on kasulik joogiwee sisse tükk roosteta-nud rauda panna.

Kunstlik audumine.

Kunstliku audumise jaoks on iseäralised apparadid, mida audumise masinateks (inkubatoriteks) nimetatakse. Kõik need on nõnda walmistatud, et õhufoojus nende sees alati ühetasane oleks, 32—40 kraadi Reaumuri järele. Neid tarwitatakse üksnes tapmiseks määratud kodulindude välja-audumiseks, mitte ilmaski aga elulindude jaoks. Munad olgu wärsked, ühesuurused ja puhtaks pestud. Wärwi-pliiatsiga märgitakse üks külg ära, et ümberpööramine segi ei läheks. Kuuendamal päewal waadatakse kõik munad omoskopi abil läbi, ja mädanenud heidetakse välja. Munast välja tulnud pojad pannakse iseäralisesse fooja kasti, mis audumise masinaga koos käib. Inkubatori si on mitmet feltfi olemas.

Kanade nuumamine.

Kanalihha on väga hea ja terwislik toiduaine. Ta ei ole mitte üksnes kergeste seedim ja hea maiguga, waid ka oma toitwuse poolest seisab ta weiselihaga peaaegu ühel astmel, kuna wafikalihha selles asjas kaugele taha jääb. Keskmine weiselihha sisaldab 21 prots. munawalget ja 4 prots. raswa, keskmine kanalihha 20 prots. munawalget ja 4 prots. raswa, nii siis kõigest ühe protsendi wähem. Kõigesuurem wäärtus on muidugi üksnes nuumatud kanalihal; lahjade kanade liha on küll õrn, kuid kuiv, ka ei ole nad väga isuäratawad. Üsna lahjad kanad, kes üksnes nahast ja kontidest koos seisawad, nagu neid alati turul näha, peame weel alamaks hindama, sest et nende liha mitte ainult kuiv ei ole, waid pealekauba weel õige wintske. Kuna rammusad kodulinnud nii siis rohkem toitwad ja ka isuäratawama wäljanägemisega on, siis peatsime kõiti müügile saadetawaid kodulindusi enne tapmist nuumama. Kanaraswa jõowad üksnes wähesed inimesed, ostjad peawad peaaesjalikult sellepärast raswastest kanadest rohkem lugu kui lahjadest, et nende tailiha maitswam on. Kas kodulinnud hästi raswafeks wõi keskmiiselt raswafeks nuumata, oleneb tarwitajate maitsest. Prantsusmaal ja Belgias nuumatakse kanad väga raswafeks, kuna Inglis- ja Saksamaal wähem raswafeid lindusi nõutakse, Amerikas himustatakse neid niisugustena, et nad ise oma raswa sees walmis keekiwad, ilma et sellest peale keetmist palju üle jääks. Selleks peab kana ikkagi juba tubliste raswas olema, ja noori poegi on kaunis raske nii raswafeks nuumata, wõi nuumamine peab õige kaua wältama.

Bouletid.

Bouletid on 10—12 nädala wanused, nuumatud kanapojad, mõlemist soost, s. o. kuded ja kanad. Kanade nuumamises on kõige soowitatawam haru poulettideks nuumamine, sest et selleks kuigi suuri ettevalmistusi ja siiseseadeid

waja pole. Ta on märksa kergem kui poulardideks nuumamine ja ei nõua kaugeltki nii palju tööd. Ei ole iseäralisi nuumaruumisi ega nuumapuuriši waja. Meie arwates on see igapähele, kes kanade nuumamisega tegemist soowib teha, alguseks kõige rohkem soowitaw. On selles asjas juba wiluwust omandatud, siis wõib poulardiši nuumama hakata. Suur hea külg poulettideks nuumamisel seisab weel selles, et selleks kõiki tõugusi ühesuguse kasuga tarwitada wõib, kuna poulardideks peaaesjalikult liha-kana tõugusi iseäranis kasulik on nuumata. Poulettideks nuumates saab ka kõigist üleliigsetest lulkedest kasulikult lahti. Kui sagedaste ei tule kaswataja pahanduseks ette, et pooled kanapoegadest luled on! Ja need noored luled tülitawad noori kanu siis ühtlugu. Wiakse nad siis nuumamata turule, siis saab häda-waewalt just nii palju, et toitmise kulud kaetud saawad. Need nuumatagu aga poulettideks, siis saab nende eest head hinda. Iseäranis head hinda saab weel kewadel, aprilli-, mai- ja juunikuul. Mida warem nad turule tuakse, seda paremat hinda saab.

Kanapojad peetagu esiotsa muidugi parajas soojuses. 8 päewa wanuselt ehk weel warem on soowitaw neid wälja õue lasta, kuhu tangu laiali puistata tuleb, et nad tanguteri otsides hästi liigutusi teeksiwad. Kõigeparemaks niisuguseks jalutamise kohaks on muidugi muruplats, sest et kanapojad sealt alati wärsket rohku leiawad. Ei ole aga muruplatši saadawal, siis antagu neile sagedaste pehme toidu hulgas peeneks hatitud raudreiarohku, kõrwenõgeseid ja muud rohku. Kewadel warakult, kui rohku weel ei ole, wõetagu jelle asemele peeneks riivitud porgandiši. Toiduks olgu odra- ehk kaeratangud ja nisukliid, piima ehk weega leotatud, kuid see ei tohi mitte liiga kõrbi jarnane olla. Niisama ärgu unustatagu kondipuru juurde liigutada, ehk ka jälle keedetud ja ühes kontidega puruks tambitud mageda wee kalu. Esimalt antagu seda kondiliseandust $\frac{1}{4}$ loodi kanapojade peale päewas, järkjärgult itka rohkem kuni $\frac{1}{2}$ loodini. Ohtul antagu wiimase toiduna kuniwa terawilja: nisu, kaera- ehk odratangu. Neid teri ärgu antagu mitte künasse,

waid puistatagu maha, et nad otsides hästi siblikiswad ja liigutaksiwad. Joogiks antakse wett, seda ei lasta mitte päewa läbi seista, waid iga sööma ajal antagu wärsket wett. Söötmine sündigu kindlalt teatud tunniajal. Kõige parem on esimese kahe nädala jooksul kuus korda päewas sööta, siis wiis korda ja nelja nädala pärast neli korda, iga kord üksnes nii palju, kui korraga ära süüakse. Toidu jäänuksid ei tohi wedelema jääda, sest et nad hapnema lööwad ja kanapogadele kahjulikuks saawad. Hommikul algatagu söötmisega õige waratult peale ja lõpetatagu õhtul kell 9.

On kanapojad 6, 7. nädalal algawa sulgimise lõpetanud — mõni tõug sulgib warem, teine hiljem — algab päris nuumamine. See asemel antakse nüüd joogiks hapu piima, niisama segatakse kõit pehme toit hapu piimaga läbi. Maijätangu pehmele toidule juurde lisades lähewad kanapojad küll hästi raswa, kuid rasw ja liha omandawad kolase wärwi. Kõikem soowitusewäärt on kaeratangud, need teewad liha ja raswa walgeks. Wanad jaiatükid hapu piima sees üles leotatud, on ka väga hea nuumatoit. Päewas neli korda sööta on küllalt, antagu aga nii palju, kui nad süüa jõuawad. 10 — 14 päewa wältawa nuumamise puhul peaks neil niisama ka palju liigutamist olema, mitte aga neid liigutamise otstarbeks taga kihutada või muidu rahutuks teha. Nuumamine wältab nagu tähendatud, 10 — 14 päewa, siis on nad tapmiseks walmis. Suuri panna wõi sunniviisil nuumata ei ole waja, üksnes, kui iseäranis raskeid poulettisi tahab saada, võib peale seda waba nuumamist weel lühike aeg sunniviisil nuumata. Kudas sunniviisil nuumatakse, seletame lõpupoole.

Boulardid ja kapaunid.

Boulardideks nimetatakse umbes 5 kuu wanuseid nuumatud kanu, kes weel munenud ei ole; kapaunideks nimetatakse nuumatud kukkese; kes weel tallanud ei ole. Ennemalt

faiwad niihästi kanad kui ka kuded jelleks otstarbeks kohitsetud, kuid nüüd on see asjataks loomade piinamiseks tunnistatud, sest kuffesi ja kanu üksteisest lahus pidades jõuab famasugustele tagajärgele.

Kuna poulettide kasvatamiseks ja nuumamiseks peaeagu iga tõugu kanu võib tarvitada, peab poulardideks ja kapaunideks üksnes liha-kanade tõud võtma.

Liha-kanade kasvatuse peale on meie pool alles veel üksikud ettevõtjad rõhku pannud, kasulik on ta iga kodu: linnu kasvatajale.

Loeme siin meile kohased liha-kanade tõud üles.

Faverollid.

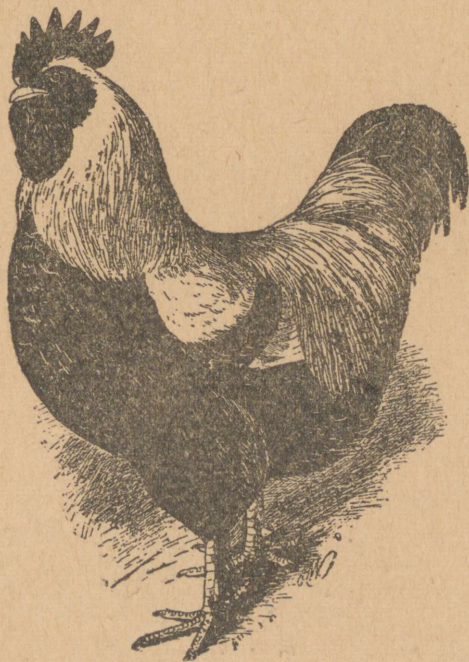
Faverollid on Prantsuse tõugu. Nad on Houdani (Gudani), Braama ja Dorkingi segasugutusest välja kasvatatud. Sakjamaale toodi esimesed alles 10 aasta eest. Seal on nad aga ruttu palju sõpru leidnud ja rohkestes laiali lagunenud.

Baewalt, et mõni teine tõug nendest lihakanadena parem oleks. Neil on ülimatem, õrn ja mahlane, walge liha, nagu peale nende üksnes veel Inglis dorkingitel seda leidub. Munemise poolest lööwad küll mõned teised tõud nad üle, siiski munewad nad aastas läbistikku kuni 150 muna. Munad on kollast kuni pruuni värwi ja mitte suured — 4—5 loodi raskeid — kuid ülihea maiguga. Iseäranis tähtis on aga, et nad suurema osa munadest talwel munewad; ükski teine tõug ei ole nii hea talwine muneja.

Edasi on nende kiire kasvamine tähtis. Juba 5—9 kuu wanuselt hakkawad nad munema. Kuna teised Prantsuse tõud meie laredas kliimas hästi edasi jõuda ei taha, on faverollid ilmamuuatuste vastu hästi kõwad.

Ühe-aastane kuff kaalub $7^{1/2}$ —10 naela, kana — 5 — $7^{1/2}$ naela, veel wanemad kuded $12^{1/2}$ —15 naela, kanad — $7^{1/2}$ — $12^{1/2}$ naela.

Iseloomulitud tundemärgid: 5 warmast, jalgade peal üksnes vähe sulgi. Kukkede põhjavärv — must, kanadel — walge. Kuded on wärwi poolest hõbekaelaga dorkingite ja hõbekaelaga itallaste sarnased. Selg, õlad ja tiiwade wälisimine külg walged (wanematel sagedaste kollakad), kael walge ja mustad triibud sees, muu kõik must. Kanal on selg, tiiwad ja kael punakas-kollased (lõhetarwa), ülejäänud juled walged.

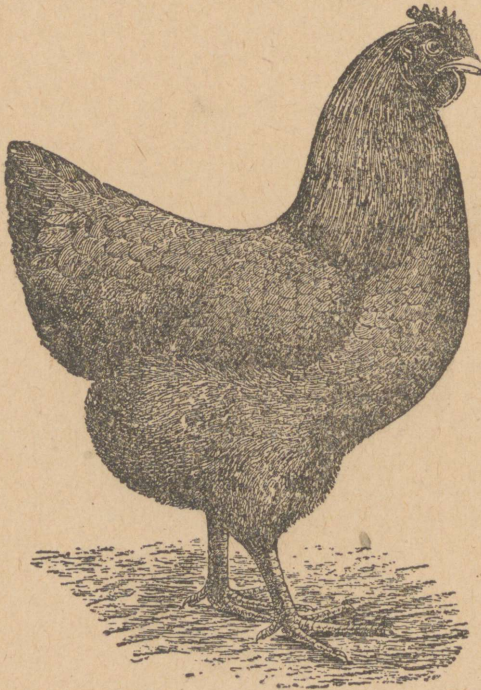

Faverolli-kukk.

Wiimasel ajal on Inglismaal ja Daanimaal ka kollaseid faverollisid kasvatatud, aga need ei ole laiali lagunemist leidnud.

Orpingtonid.

Orpingtonide kodumaa on Inglismaa. Nad on Inglis kodulindude kasvataja Willem Coofti kasvatatud. Cooftil oli seda tõugu wälja kasvatades eesmärgiks kana kasvatada, kes ilusa kujuga, hea muneja ja ka hea lihakana

Orpingtoni-kana.

oleks. See on tal ka, nii palju kui ülepea wõimalik, korda läinud. Rahtlemata on meil selles tõus hea majanduse-kana, s. t. hea liha- ja ka muneja-kana. Majanduse-kanana ei jõua ükski teine tõug tema wastu. Küll on ka wyandotid

head majanduse kanad, sest et nad hästi munewad ja ka rahuloldawa küpsise annawad; aga nende nahk ja liha on kollased. Orpingtonid seisawad faverrollidest kõrgemal, sest et nad rohkem munewad.

Nende heade omaduste pärast on ka orpingtonid ülirohkeste laiali lagunenud. Neid on wiit värwi: mustad, walged, kollased, portiselaani-wärwilised ja lapilised (pugalad). Kõige wanem värw on must, kõige rohkem laiali lagunenud on kollased, nende järele walged.

Orpingtonide wäljakaswatust algas Cook 1876. aastal, kõigepealt nimelt musta wärwilisi. 9 aasta pärast oli tal see tõug walmis, nii et neid 1886. aastal näidata wõis. Orpingtoni tõu kaswatas ta musta plymouth-roeki segasugutusest minorkaga, kelle pojad jälle musta langshaniga paaritud saiwad.

Walged orpingtonid ilmusiwad aastal 1889. Nende soetamiseks sugutas Cook musti Hamburi kanasid walgete Italia kukkedega. Sellest segasugutusest wõrsunud pojad paaritati siis jälle, nii kaugelt kui nad walget värwi oliwad, walgete dorkingitega.

Kollaste orpingtonide wäljakaswatuseks kulus Cookil 15 aastat. 1896. aastal toodi esimesed nendest Saksa-maale.

Lapilised (musta-walge pugalad, houbani-wärwilised) orpingtonid on kõige paremad munejad.

Susjeid.

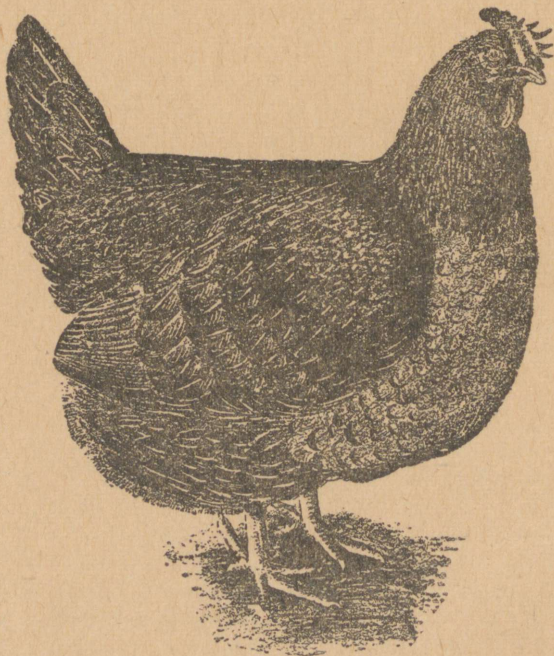
Kiisama ka Inglis tõug. Kuke raskus 6^{1/2}—7^{1/2} naela ja rohkem, kana raskus 5—6 naela ja rohkem. Liha walge ja hea maiguline. Rondid peenikesed ja kerged, mitte nii nagu Aasia ja Amerika tõugudel suured ja raskest. 12 nädalaga on nad juba „walmis“, hoolikad audujad ja poegade hoidjad, usinad talwe-munejad ja nuumamiseks wäga sündjad. Nad on himukad auduma ja asuwad juba detsembrikuul munade peale. Kiisama nagu kalku-

nisi, nimetatakse neid elusateks audumise-masinateks. Meil on nad veel vähe tuntud. Katset võiks nendega igatahes teha.

Inglismaal kasvatatakse neid praegu kolme värvi: punasid, valkjaid ja trähnilisi.

Dorcingid.

Dorcingid on wana Inglis maatõugu. 60 aasta eest kaswatas John Douglas nendest praeguse tõu wälja. Inglismaal üleüldiselt laiali lagunenud tõug. Inglise ped

Mustjas-hall dorcingi-lana.

wad teda kõigeparemaks liha-kanaks. Tal on ka tõeste suur fugu õrna, mahlast walget liha ja peenikesed, kerged kondid.

Munemiseks ei ole ta nii hea. Ta muneb läbisiiktu 100 walget wärwi muna, 5—5¹/₂, loodi rasked. Inglismaal muneda nad ka talwe läbi. Nad on wiie warwaga.

Dorkingisi ei maksja seal kaswatada, kus maa niiske, seal jääwad nad kergeste haigeks. Kuiva, liiwase maa peal jõuawad nad kergeste edasi. Hoegade kaswatus nõuab suurt hoolt. Reid tuleb külma ja niiskuse eest kaitsta.

Wana-Inglis-sõjatad.

Need on üks wanematest Euroopa kanatõugudest. Arwamise järele on nad wana Rooma-sõjata ja Inglis maatõu segajugutusest tekkinud. Head liha-kanad. Sfeeranis rohkeste on neil rinnaliha, maigu poolest on liha waasani-liha sarnane. Head munejad ei ole nad muidugi mitte. Munad on pealegi wäiksed, kuid hästi maitswad.

Mechelnerid.

Runa seni nimetatud tõugusid peaaesjalikult Inglismaal nuumamiseks tarwitatakse (faberollisid ka Prantsusmaal), on jälle Mechelnerid Belgias nuumamise kanadeks. Nad on eestujulikud nuumakanad, müügile tulewad nende pojad ilma kuulsate Brüsseli poulardide nime all. Belgiast weetakse iga nädal 80—90.000 poulardi wälja, peaaesjalikult Londoni ja Pariisi turudele. Mechelnerid on arwatawaste wälja braama ja grammonti segajugutusest tekkinud. Nad on suure foguga, nagu head liha-kanad kunagi olema peawad, õrna, hästi maitswa, walge lihaga. Nad munejad nad ei ole, aastas munewad nad läbisiiktu 100—110 muna. Munad on kollakas-pruunid, mõned roosa wärwilised, 5 loodi rasked. Niisama nagu teisedki rasket tõugu kanad, munewad nad ka talwel, ja on just sellepärast Belgia kanakaswatajatele väga tähtsad, sest et nad selle tõutu juba

terwadel warakult noori nuumkanu turule wõiwad saata, mis-
jugal ajal kõigeparemat hinda saab. Kui weel tähendame,
et nad ilmamuutuste vastu hästi kõwad ja head audujad
on, ning pojad ferged üles kaswatada, siis oleme kõik täht-
samad head omadused sellega üles lugenud.

Meid on kolme wärwi: kirjud, walged ja mustad.
Kõige rohkem peetakse kirjudest lugu, kõigewähem mustadest.

Langshaniid.

Langshanide kodumaa on Mandshuria, kust nad 70
aasta eest esimest korda Inglismaale toodi. Nad oliwad
mustad ja karmaste jalgadega. Segasugutulisel musta ply-
mouth rocki ja musta minorkaga kaswatati siledate jalgadega
langshaniid wälja, kes nüüd kõige rohkem laiali on lagu-
nenud, peaaesjalikult Saksa- ja Wenemaal. Inglismaal kas-
watatakse aga ka tänapäew weel karmaste jalgadega
langshaniisi.

Langshaniid on head liha-kanad. Nad annawad suure
hulga walget liha ja munewad ka rahuloldawalt. Muidugi
käiwad mõned teisjed nendest liha kui ka munemise poolest
üle. Kuna nende kodumaal kare kliima walitseb, siis on
juba teada, et nad ilmamuutustele hästi vastu panewad.
Nad on head talwised munejad ja audujad, pojad ferged
üles kaswatada. Munad tume-kollased ehk pruunikad. 5
loodi raskest, nii siis mitte wäga suured. Kuded saawad
läbistikkü 12 $\frac{1}{2}$ naela, kanad 10 naela raskest.

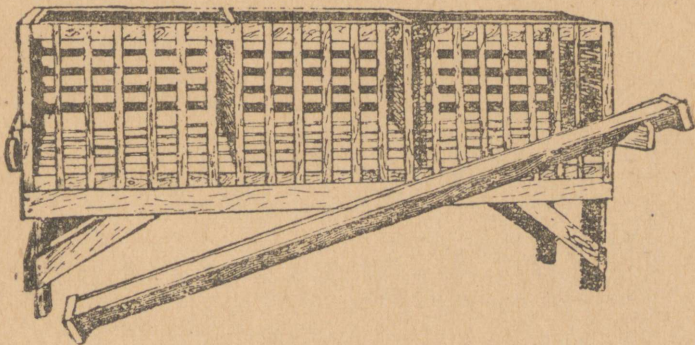
Peale mustade on weel walgeid, siniseid ja kollaseid
olemas, wiimased on Inglismaal Lincolnshire-Buffi nime
all hästi laiali lagunenud ja armastatud.

Soudaniid (gudoniid), Creve-Coueriid (trekweriid).
La Fleche (fletschid) ja Dorkingid on kõik head liha-
kanad. Nad on peaaegu kõik Prantsuse tõugu, kuid wi-
imasel ajal hakatakse Prantsusmaal ikka enam faverollisid
kaswatama. Nad on kõik pisut õrnad ja nende kaswatus
nõuab suurt hoolt. Ka ei ole nad head audujad.

Nuumlindude asupait.

Runa linnud pouletideks nuumamise puhul wabalt liikuda wõisid, pannakse nad poularditeks nuumates puuridesse kinni. Wahel lastakse linnud nendes puurides esimese 10—14 päewa jooksul wäljas wabas õhus seista. Siin saawad nad aga ilmamuutuste all kannatada ja sellepärast on soovitatavam neid kohe algusest peale kaitstud ruumides hoida.

Nuumamise ruum ehk laut asutatagu wõimalikult waitesse kohta. Wäga tähtis on, et lindudel rahu oleks, sest et sellel wäga hea mõju nuumamise peale on, ja neid peaks sellepärast igasuguste tülitamiste eest hoitama. Peale selle hoolitsetagu, et mitte päikese kiired nende peale ei langeks, sest et see need rahutuks teeb ja päikese otsetohesed kiired

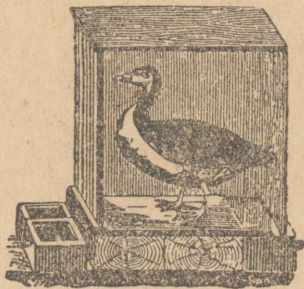

Nuumamise puur.

neid hästi lihasse kaswada ei lase. Nuumamise ruumis peaks poolpimedid walitsema, aknad ei pruugi sellepärast suured olla, wõi nad kaetakse jälle waiwadega. Ka wõib wioletiwärwi afnaruutusi tarwitada, sest et niisugune walgus hästi rahustawalt, waigistawalt mõjub. Et nuumamise ruum peale selle ka kuiv ja tõmbetuuleta peab olema, on iseenesest mõistetaw, sest et muidu külmetamise ja põletiku

haigused tekivad ja haiged linnud muidugi ei lihasse ega rasva minna ei või. Nuumamise ruumiks võib muidu lihtne loudkuur olla. Ohuhoojus peaks seal sees võimalikult ühemõõduline olema, nii siis pandagu pearõhku katuse peale, et ta niihästi palawust kui ka külma sisse ei laseks tungida. Teliskivi katus on selleks wähe sünnis, õlekatus aga wäga kohane, sest et ta ruumi suwel jaheda ja talwel sooja hoiab. Kuid õlekatuses leiawad kõikjugu putukad head asupaika, sellepärast ei ole ta soowitam. Parem on siis juba laudadest katus teha, kahelordne katus, nii et mõlemi lauakihtide wahele waheruum jääb, mida turbapuruga, tuhaga või mõne muu niisuguse ollusega täita võib, mis soojust hästi edasi ei saada. Katus kaetakse pealt papiga, mis wähemalt iga kahe aasta sees kord tõrwata tahab.

Et ruumis, kus suur kari kanu koos, õhk ruttu halwaks läheb, on ilma pikema jututa selge; sellepärast peab ka hea õhupuhastuse eest hoolitsema. Selleks võib õhukorstna katuseharja ehitada, mille tarwituse järele lahti või kinni võib pidada. Niisama võib ka katuse ja seinu wahele 2 tolli waba ruumi õhu jaoks jätta

Nuumamise puur.

Suure külmaga peab aga ka linnupuurid riidega katma. Muidugi võib ju ka päris lauda nuumlindude jaoks ehitada iseäraliste ahjudega, mis külma ajaga kätakse, siis on asjata puurisid weel waipadega katta.

Kui ainult wähe kodulindusi nuumatakse, siis ei ole iseäralist nuumalauta tarwis, mõni tühi nurk aitab selleks küll.

Niipalju faitseruumist. Puuride juures, mis sinna seatakse, ei ole midagi iseäralikku. Harilikult pannakse ühte puuri mitu lindu, sest et nad seltsis parem sööwad, kui üksikult istudes. Pilt lhf. nr. 35 peal kujutab otstarbekohasi puuri.

Niisuguseid puurisi tarvitatakse ka Inglismaal kanade nuumamiseks. Puuri ees on konksud, mille peale toiduküna pannakse, nii et linnud läbi pulkade sööma peavad. Toiduküna võib ka nõõridega puuri külge kinnitada; kinni naelutada aga ei tohi, vaid ta peab nii jääma, et teda hõlbus ära võtta, muidu ei saa teda põhjalikult puhastada. Puuri põrand on niisama ka pulkadest. Pulkade servad on ümar-guseks tehtud ja allapoole lähewad pulgad kitsamaks. Pul-gad on pikuti puuri löödud, mitte põigiti, ülewal on waheruum pulkade wahel $1\frac{1}{2}$ —2 tolli, all muidugi veel lai-em, sest et pulgad, nagu tähendamine, altpoolt peenemad on, nii siis langewad kanade wäljakeited otsekohe pulkade wa-helt läbi põrandale. Et sõnnikut igapäew hõlbus oleks ära koristada, selleks seisawad nuumapuuriid parajate kõrgete jalgade peal.

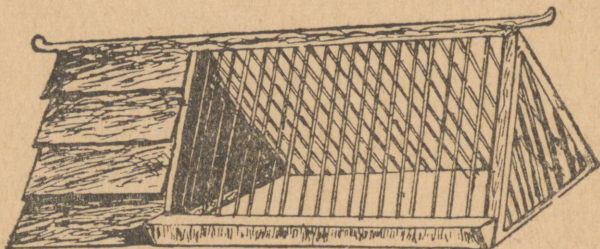
Samasugust laadi on ka Belgia nuumapuuriid, ainult kõik pulgad on wäljawõetawad, et neid hõlbus puhastada oleks.

Inglismaal on puuriid harilikult 6 jalga pikad ja kaks jalga laiad. Niisugusesse puuri mahutatakse 18 kana. Belgia puuri pannakse 8—12 kana. Ka Belgia puuriidel on põ-rand muidugi pulkadest, et wäljakeited pulkade wahelt läbi kulkuda wõiksiwad.

Aetakse nuumamist suurel määdul, siis asendatakse puuriid üksteise peale. Niisugusel korral peab iga alumise puuri peal veel iseäranis laud olema, mille peale wäljakei-tes langewad. Selle laua peale puistatakse harilikult õhuke kord liiwa, et ta liiga mustaks ei saaks. Ulepea peaks kõige-suurema puhtuse eest hoolitsema. Sõnnik tuleks igapäew ära koristada. Esmeseks laotab ta wastikut haisu laiali ja, teiseks läheb ta, kui kauem seisab, käärima, tekiwad seened ja tõbeidud, ammoniak tõuseb õhku ja sünnitab kanadel sil-mapõletiku. Nuumapuuriid tuleksiwad iga kuu puhastada. Soowitaw on neid lubjapiimaga korramööduliselt walgets pinseldada, sest see kihutab osalt ka putukad minema. On putukad kanadel langeste kallal, siis kannatab nende terwis selle all ja kõigeparemast toidust hoolimata ei suuda nad rammusaks minna. Sellepärast peaks neid enne puuriidesse

panemist wääwlipulbriga, ehk hea Persia putuka-pulbriga üle tolmutama, weel parem oleks jeda tolmutamist iga kaheksa päewa tagant korrata.

Nuumatakse üksnes wähe lindusi, siis ei ole ole puuride jaoks iseäralist kaitseruumi waja. Siis wõib lihtsalt niisugust kaitse-kõngiga puuri tarwitada, nagu see pilt siin kujutab.

Nuumamise puur kaitse-katusfega.

Niisugusesse puuri wõib 8—10 kana panna. Ta on 6 jalga pikk, millest $2\frac{1}{4}$ jalga laudadest kokku löödud kaitse-kõngi peale langeb, $4\frac{1}{4}$ jalga lai ja $4\frac{1}{2}$ jalga kõrge. Kaitsekõngis on kaks õrt, 5 tolli maapinnast kõrgemal, Enesestki mõista tuleb puur iga päew uue koha peale tõsta, sest et maa puuri all kana sõnnikust ruttu sopasjeks saab.

Lõpuks olgu weel tähendatud, et puuri üksnes ühe- wanused ja ühetugewused linnud kokku pannakse, et nõrgemad toitu juurest ära ei saaks tõrjutud. Edasi peawad nad hea terwise juures olema ja lõpuks tuleb jeda filmas pidada, et nad hästi läbi saaksiwad; riiakad linnud tulewad kõrwale toimetada, sest et nad alati ärewust tekitawad, mis raswaminemise peale kahjulikult mõjub.

Nuumamine.

Kui kanu liha jaoks tahetakse kaswatada, siis tuleb juba noorte poegadega nõnda peale hakata, et nad pärastpoole nuumamise puhul suurel hulgal wõiksiwad toitu seedida. Kuid

neid ei pea algusest peale mitte kohe nuumama, waid ainult rikkalikult toitma, et seedimise-elundid tubliste tegevusse asuksiwad ja pärast nuumamise juures hästi töötada wõiksid. Nad peawad ka kogu poolest hästi edenema, tubliste wälja sirguma. Kaswa nad sealjuures minna ei tohi, see takistaks kaswamist, esmalt waja hoolitseda, et kondikawa hästi wälja kujuneks. Terawilja kõrwal peaks ka head pehmet toitu antama, ja sellele konti kujutawaid aineid, nagu keedetud ehk kuiwatatud ja purustatud mageda wee kalu, purustatud kontisid — umbes $\frac{1}{3}$ loodi kana peale — juurde segama. Uuemal ajal hakatakse küll ikka enam üksnes kuiva toitu andma, ka pehme toit antakse kuiwatatult. Meie peame aga tähendama, et kuiw toitmine küll munejate kanade kaswatuses tähtis on, liha-kanade kaswatuses teda aga tarwitada ei wõi, sest kuiva toiduga söötes ei kaswa pugu nii suureks, kui niisket toitu andes. Tärelikult ei wõi ka kuiva toiduga sööditud kanad nii palju toitu enesesse wõtta ja läbi töötada, kui niiske (märja) toiduga üles kaswatatud loomad.

Nuumamine algab, kui kanad umbes 4 kuud wanad on. Nuuris nuumates peab toit kergelt ja ruttu seedima, sellepärast peab alati jahwatatud, mitte terwet wilja andma.

Üksnes mõni kord wõib wahelduseks terwet, keedetud terawilja anda.

Ülepea on kodulindude toitmine nendel maadel, mis meil kodulindude nuumamiseks eeskujuks wõiksid olla, üsna mitmesugune.

Inglis-, Prantsus- ja Saksamaal ja Belgias, kus kodulindusid juba ammu suurel määral nuumatakse, on ka oma wälja kujunenud nuumamise wiisid, Wenemaal ei olda selles asjas veel kuigi palju wilunud, sest et nuumhindude kaswatus siin alles esimest hoogu wõtmas on.

Inglismaal on nuumtoiduks peaaegjalikult jahwatatud kaer, ja ka meie oleme selles arwamises, et kaer kõigeparem nuumtoit on. Meie peame kaeru otse kõigeparemaks kanatoiduks, niihästi liha-kanadele kui ka munejatele kanadele. Munejad kanad munewad kaeraga söötes palju parem kui

igasuguse teise toidu juures, ka sugutamine on hea. Edasi annab kaertega toitmine kindla, walge liha ja raswa, ja see on liha-kanade juures väga tähtis.

Inglismaal tarwitatakse nuumamiseks ka iseäralisel wiisil jahwatatud kaeru, n. n. Sussex-ground-oats. Westiliwid on umbes 4 jalga läbi mõõta ja väga terawate äärtega. Peaasjalikult mõetakse kõwa Wene kaera, see olla kõige parem, sest et vähem wett sisaldab ja parem jahwatada on. Kaerad jahwatatakse üsna peeneks, ka kestad jahwatatakse ühes, need aga mitte nii peeneks, nii et kiud weel näha on. Et jahwatamine hõlpsamine läheks, segatakse harilikult natuke odre juurde, nii umbes 1 osa odre 6 — 8 osa kaerte peale. Selge on, et riisuguse jahu walmistamine kaunis kalliks läheb, sellepärast tarwitatakse seda toitu ka üksnes seal, kus kõigepeenemat kanaliha nõutakse ja jelle eest ka märksa kõrgemat hinda makstakse.

Odavam tuleb nuumamine, kui kaera- ja odrajahu ühes palju mõetakse. Weel odavam aga, kui sellele weel maisijahu juurde lisatakse. Riisugust segu — $\frac{1}{3}$ odra-, $\frac{1}{3}$ kaera-, $\frac{1}{3}$ maisijahu — tarwitatakse ka igalpool, kuid ei anna kaugeltki nii häid tagajärgi kui ülemal nimetatud Inglis segu.

Sga toit segatakse hapu piimaga läbi. Wilumus on õpetanud, et just hapu piimaga kõige paremaid tagajärgi saab. See tuleb küll wist sellest, et hapu isu äratab. Noorimata rõõjal piimal ei ole nii hea mõju kui hapul piimal, ka tuleb see kallim. Sagedaste tarwitatakse ka petipiima (wõipiima), aga kõige paremaid tagajärgi saab ikkagi hapu piimaga. Hapu piim sünnitab enesestki mõista sagedaste pasandust, aga see on kerge parandada. Hapu piim teeb liha pehmeks, mahlasaks, sellepärast tarwitatakse teda ka sagedaste anede ja partide nuumamise juures. Kui toidu segamiseks hapu piima tarwitatakse, siis on ta parem seedima, kui ta esmalt pisut käärima on tõusnud, ja sellepärast tuleb toit 12 tundi enne tarwitamist walmis segada.

Prantsusmaal ja Belgias tarwitatakse tatrajahu hea tagajärjega nuumamiseks. Sagedaste aga ka odrajahu. Ka see toit tehakse kas wee ehk hapu piimaga märjaks.

Niihästi Inglis-, Saksa- ja Prantsusmaal kui ka Belgias lisatakse toidule nuumamise lõpupoole rasva juurde, et nuumatawad kodulinnud rohkem rasvaseks läheksiwad.

Amerikas on nuumtoiduks peaaegu üfsinda mais. Meie siin ei wõi aga maist nuumamiseks soowitada. Ta teeb liha ja raswa kollaseks. Amerikas aga ei ole see kahjulik, seal just kollast liha ja raswa armastatakse, meil aga peetakse walget liha paremaks.

Meile on kõige rohkem Inglis toidud kohased. Kui ka mitte just Sussex-ground-oax' iga toita, harilikud kaeratangud, on peaaegu niisama head. Toit segatagu hapu piimaga sisse, kui seda ei ole, siis ka weega, kuid vähemalt wiimasel 8 nuumamise päewal peaks hapu piimaga segama. Wiimasel kümnel päewal wõib toidule ka raswa juurde segada. Wäga hea on hakitud lambarasw; raswa wõib ka piima ehk weega keetes sulatada ja siis toidu üle walada. Ka sea- ja weiseraswa segatakse jagedaste juurde, niisama sea-, lamba- ja weiseraswa segu. Esite antakse raswa wähe, siis iga päewaga ifta rohkem, nii et iga kana ülepea 1 naela raswa saab. Negajalt segatagu toidule ka natuke hästi peeneks tõugatud wääwli-pulbrit juurde — umbes theelusika täis 25 kana peale — see hoiab were jaheda ja kaitseb haiguste eest. On kõrwenõgeseid käepärast, siis wõib wääwli asemel ka neid hakitult ehk keedetult juurde lisada, neil on niisamasugune mõju nagu wääwlipulbril. Muidu ei ole rohelist toitu iseäranis waja, pealegi weel, kui toidule hapu piima juurde segatakse.

Läätsse kuni erne suuruseid kwiikese ja jämedat liiwa on kanadele teatavaste toidu peenendamiseks tarwis, nuumamise juures aga, kus neile alati pehmet toitu ja mitte kõwa terawilja antakse, ei ole seda tarwis, laks korda nädalas wõiks siiski jämedat liiwa anda, sel kombel saadakse jagedaste paremad tagajärjed.

Tarwilik on ka suur puhтус. Enne nuumamise-puuri panemist tulewad kanad putuka-pulbriga üle tolmutada. Toidunõud tulewad igapäew puhastada ja keewa weega

lupatada, et see mõnufaste läheks, selleks on hea toidunõu-
fid suuremal hulgal tagavaras pidada.

Toitu antakse kolm korda päevas: võimalikult vara
hommikul, lõunal ja vastu õhtut, iga kord nii palju, kui
linnud süüa tahavad. Mõned nuumajad söödavad ka üks-
nes kaks korda, hommiku kell 7 ajal ja pealelõunat kell 6
ajal, ja kinnitavad sellega paremaid tagajärgi saawat kui
kolmekordse nuumamisega. Peetagu silmas, et toitu küna-
desse (toidunõudesse) wedelema ei jääks, sest et ta niisugu-
sel korral lähema jõumaajani hapuks läheb ja siis kahjulik-
ult mõjub.

Sel kombel nuumatakse lindusi 2—3 nädalat. Siis
on nad küllalt rammus ja tulewad tappa.

Baljudete ei ole nad aga ka nüüd veel küllalt raswa-
sed ja sellepärast hakatakse sunniwiisil nuumama, sest et nuu-
matawatel isu nüüd vähemaks jääb. Meile ei meeldi see
nuumamise wiis ja ka mitmed suured kodulindude kaswa-
tuse ärid kinnitavad, et niisugusest nuumamisest palju kasu
ei ole. Kuna aga ilma sunniwiisilise nuumamiseta ülihead
kodulinna küpsist ei saa, ja muudu meie kirjeldus ehk täielik
ei oleks, siis seletame siin ka seda nuumamise wiisi. Prant-
susmaal pannakse linnud sunni-nuumamise juures üksiku-
tesse korgidesse, seotakse korguni rihma ehk ketiga jalgapidi
õrre külge kinni, see on aga asjata looma piinamine. Sun-
niwiisil nuumatakse masina trehili, kae ja juu abil.

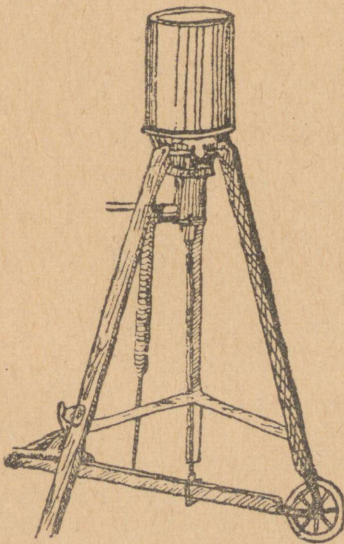

Masinaga nuumamine.

Masinaga toppimine nõuab palju vähem aega ja töö-
jõudu, kui kõik teised toppimise-wiisid, sellepärast on masi-
naga nuumamine seal kõige otstarbekohasem, kus kanu suu-
rel wiisil nuumatakse.

Siin toome ühe lihtsa nuumamise-masina pildi.

Kolmitjala peal seisab toidunõu ja selle all väike pumba-tsilinder. Pumba-tsilindrist tuleb gummitoru välja, see pistetakse lodulinnule kõrisse, waotatakse jalaga tallamise-laua peale, ja toit tungib siis toru kaudu kanale pugusse. Toru alumine kõwemast gummist ots, mis kana kõrisse pistetakse, on väiksemate kanade jaoks 7 tolli, suuremate jaoks kuni 12 tolli pikk. Toru kõrisse pistes tuleb linnu kael võimalikult pitaks wenitada, sest kui kael kõweras, on sel kombel

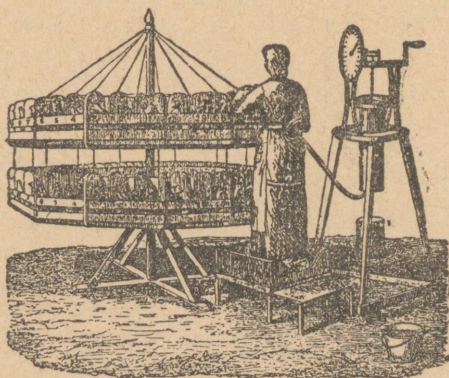
Nuumamise masin.

toitmine üsnaraste. Sealjuures tuleb filmas pidada, et toru ots pugusisse ulataks, muidu võib kana kergeste ära lämbuda. Kui kana nuumata tahetakse, siis hoitakse see, tiivad risti üle rinna, pahema käega tugewaste vastu nuumaja pahemat külge, wõetakse pea pahemasse kätte, tehakse selle käe esimese sõrmega nohk lahti ja wajutatakse kestmise sõrmega keel alla, mille peale toru parema käega noha wahela pistetakse. Müüd wahetatakse käed, parema käega silitatakse kanal piki kaela ja juhatakse toru kõri mööda edasi,

kuni ots pugusse ulatab. Selle peale wajutatakse tallamise-laud pikkamisi alla ja presjitakse toit sel kombel pugusse. Kui pugu peal asuwa käega tundub, et pugu küllalt täis on, lastakse tallamise-laud üles tõusta, et toit enam edasi ei woolaks, ja wõetakse, kana tagasi tõmmates, toru välja. Harjunud nuumaja võib sel kombel ühe tunni jooksul kuni 150 kana

toppida. Toit olgu siin paksu pudru kujuline. Suuri tükkisi wõi kuiwi jahu tükkisi ette ei tohi tulla, sellepärast tuleb toit hoolikalt valmistada.

On weel mitmed teised seda laadi masinad olemas, näit. „Haves“, „Obile Martin“ j. n. e. Need on juba täielikumad. Siin seisawad nuumamise puurid üksteise peal püstloodis wölwi ümber, mis lükates ringi annab käima nagu karussel. Toidu pump on iseseisew ja töötab raskusemõju all. Nende masinatega wõib üle 200 kana tundis sõdta.

Nuumamise masin „Haves“.

Toiduks tarwitatakse mitmesugu jahude segu hapu piimaga segatud, juurde lisatakse weel suhkurt, puusõde puru, raswa.

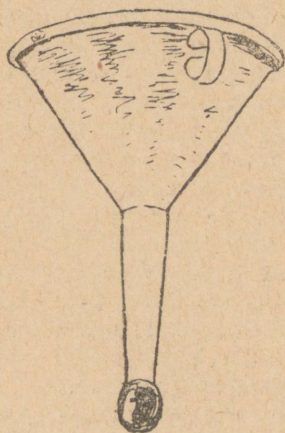
Niisugused toppimise masinad ei ole aga odawad. Selle pärast meie neid algajatele ei soowita.

Trehtliga nuumamine.

See wiis on iseäranis seal tarwitusel, kus lodulindusi wähesel määdul nuumatakse. Trehtel (waata pilt) on pealt 5 tolli lai, kael (toru) on 8 kuni 10 tolli pikk ja ülewalt

2 tolli alt 1 toll jäme. Toru ots on liuhkamisi lõigatud ja alt wõlditud, et kõrisse pistes wigastusi ei sünnitaks. Sooritusewäärt on teda veel õhu'ese gummiga (kaušhuliga) üle tõmmata, siis on ta pehmem. Kõngas olgu just sinna kohta finnitatud, nagu meie pilt seda näitab.

Toit — Prantsuse talupojad, kes trehtliga nuumamise ülesleidjad, walmistawad toitu ühest osast odrajahust, ühest

Nuumamise trehtel.

osast piimast ja ühest osast weest — olgu trehtliga nuumates wedel, umbes paksu piima sarnane. See olgu kana nuumates käepärast, nii et luskaga kohe wõtta saab. Kana wõetakse ettewaatlikult põlwe wahahele, noff söötja poole. On ta wagusaks jäänud, siis pistetakse parema käe nimetissõrm läbi trehtli rõnga, tõmmatakse, pahema käega kana peast kinni wõttes, kael sirgeks, tehakse parema, trehtlit hoidwa käe abil noff lahti ja pistatakse siis trehtel, kuna pahem käsi ütsinda noffa hoiab, noka wahelt kõrisse ja

nimelt nii kaugele, et alumine ots pugu sisse ulatab. Müüd hoitakse pahema käega trehtel ja kanapea kinni — trehtel põidla ja nimetissõrmega, pea teiste sõrmede ja peopesa abil — ja parema käega tõstetakse toitu lusikaga ühtlugu trehtlisse. On pugu täidetud, mis parema käega kaisudes tundub, siis tõmmatakse trehtel wälja, pannakse kana puuri tagasi ja wõetakse teine kana niisama jälle käsile.

Käega nuumamine.

Käega nuumamine läheb kaunis pikkamisi, ja seda wiisi tarwitatakse üksnes seal, kus palju kodulindusi nuumata ei ole, wõi jälle töbjõud iseäranis odaw on. Selleks nuumamiseks sõtkutakse toit taignaks, mis kahe muna suurusteks osadeks jaotatakse, ja iga osa siis pikaks, poole tolli jämeduseks worstiks rullitakse. Nendest worstidest wõetakse siis 2¹/₂ tolli pikkused tükid, mis lana körisje topitakse. Wiimasel ajal on worsti-hakkimise sarnased masinad walmistatud, mis toidu taignaks sõtkuwad ja parajateks tükkideks wormiwad. Tahetakse nüüd lana selle wiisi järele nuumata, siis wõetakse ta pahema kaenla alla ja tehtakse pahema käega noff lahti, kuna paremaga taignatükk looritud piima ehk wee sisse lastetakse, ära nõrguda lastakse ja noka wahale pistetakse, mille peale pöidla ja nimetisförmega kaela pehmete silides lani pugusse aetakse. Tähele tuleb panna, et taignatükk latki ei läheks, sest et muidu tükid körisje seisma wõiwad jääda ja põletikku sünnitada. Toitu topitakse sel kombel kats korda päewas, esimesel päewal 2—3 taignatükki, iga järgmine päew iga kord ikka üks tükk rohkem, lani 15—18 tükini, selle järele, kui palju pugu wastu wõita suudab.

Mõned nuumajad teewad sünni juures sedawiisi, et lani ise süüa lastewad, ja siis ainult neid topiwad, kes küllalt jõonud ei ole, mida käega pugu katsudes tunneb.

Suuga nuumamine.

Suuga nuumamine on mõnes Prantsuse maakonnas tarwitusel, kus sel teel ülihäid nuumlindusi saab. Toit peab siin wedel nagu piim olema. Nuumaja wõtab selle oma suhu ja pritsib siis kanale, kelle noka niisama ta suhu wõtab, pugusse. Süüarataw see wiis küll ei ole, sellepärast jätame ta prantslasteie.

*

*

*

Misjuguſe nendest ſunniviifil nuumamiſe wiifidest nüüd peab walima? Ennemalt tahame weel kord tähendada, et meie ſunniviifil nuumamiſeſt ſuurt lugu ei pea. Eſimeſeks on ta, nagu nägime, kaunis tülitaw ja teiſeks, wähe iſuärataw. Ülepea jõuame ka puuris wabalt nuumates niifama headele tagajäredele, ſeſt et ka wähem raſwaste kodulindude järele nõudmine ſuur on. Waligu igauks nüüd, miſjuguſe wiifi tahab.

* * *

Nuumamine ei tohiks liiga kawa wäldata, pealegi on ſee nuumaja oma kaſu, kui ta kodulinnud ruttu ja hästi rahaks ſaab teha, ſeſt iga üleliigne päew ſuurendab kulufi. Teiſelt poolt ei tohi nuumamiſt jälle liiga wara lõpetada, mitte enne, kui lind täis nuumatud on, mida wilunud nuumaja hõlpsaste ära tunneb. Algaſa jõuab jellega kaalu abil ſelguſele. Alla 7¹/₂ naela ei tohiks kana müüa. Ülepea keſtab waba nuumamine, nagu juba tähendasime, 2—3 nädalat, ſunniviifil nuumamine nmbes 14 päewa. Kui ſiis peale waba nuumamiſt, mida niijugufel puhul eelnuumamiſeks peab pidama, weel ſunniviifil nuumataſe, ſiis wältab terve nuumaaeg 4 ehk 5 nädalat.

Ka ſunniviifil nuumates peab lindudele wahetewahel kruufi ehk wäikſeid kiwikſi ette panema. Edaſi on ſoowitataw toidule kaſs korda nädalas piſut puuſõe pulbrit juurde ſegada.

Soowitataw on ainult ühetaoliſt kaupa müügile ſaata, nagu juba ſiſſejuhatuses tähendasime. Sellepärast mitte palju tõugufid nuumamiſele wõtta; kõige parem on ainult üht, teatud tõugu nuumata. Kõigepealt peab küll orpingtoniſi ja ſaberollifi ſoowitama, ſiis ka mechelneriſi, langſhanifi ja ſuſjeriſi. Õrnemad ilmamuutuste waſtu on juba dorkingiſid.

Partide nuumamine.

Nuumpartide kaſwatus on küll kõigetäſulikum haru kodulindude kaſwatuses. Ta ei ole nii tülikas, kui liha-kanade

kaswatus ja nuumamine. Pardi on palju kõwemad ilma-
muutustele vastu pidama, kui kanad ja neil on lihtsast
pulkadest puurist küllalt, kui ainult põrand kuiw hoitakse.

Juba 3 nädalijelt saawad nad ilma emata, wõi kunst-
likult kaswatades ilma pesakongideta läbi, kanapojad pea-
wad aga vähemalt 6 nädalaks kongi jääma, ja sealjuures
tuleb ühtlugu pesa filmas pidada, et soojus alati ühemõõ-
duline oleks. Iga 100 pardi seast kärwawad kaswatades lä-
bistikka üksnes 10, kanade seast 25. Tõsi, part on palju
suurem söödi ja tarwitab märksa rohkem toitu kui kana,
kuid peetagu ka meeles, et ta 10 nädala wanuselt, kui ta
tapmisele walmis, oma 5—6 naela raske on. Noori ta-
papartisi kauem kui 10 nädalat wõi koguni terve suwe läbi
pidada ja siis alles sügisel 5—6 kuu wanuselt müügile
saata, on üksnes seal soowitusewäärt, kus neil hea karjamaa
ja palju weit käepärast, nii et nad suurema osa toidust ise
otfida wõiwad ja nõnda siis vähem toidukulu teewad.
Muidu on palju kasulikum neid 8—10 nädala wanuses
tappa. Selles wanuses kaaluwad suured, nuumamiseks sünd-
jad tõud, nagu juba tähendasime, 5—6 naela, kuna nad
aga 5—6 kuu wanuselt ka rohkem ei kaalu kui 7 $\frac{1}{2}$, kõige
rohkem 10 naela. Paari naela pärast peats siis 3—4 kuud
kauem toitma.

Mitmeskestest pardi tõugudest on Pekingi-part
kõigesuuremat laialilagunemist leidnud. Ta on lõuna-
poolselt Hiinamaalt pärit, kust esimesed 1873. aastal Amerika
Ühisriikidesse toodi. Nende sisseweto tõttu tõusis seal partide
kaswatus kohe määratu suureks. Praegu on Ühisriikides
mitu suurt pardi kaswatusi, milledest igaiüks aastas 30—40000
Pekingi-parti turule saadab. 1877. aastal toodi nad Sakja-
maale, kus ka kohe nende kaswatus hiiglasuureks tõusis.
Saksamaal rehkendatakse iga pardi pealt 70—90 kop. pu-
hast kasu.

Pekingi-pardi suled on walged, kollaka wirwega. Nad
on iseäranis kõwad ilmamutustele vastu pidama, iegi kõige-
karedamas kliimas wõib neid pidada. On waba karjamaa
saadawal, siis otfib ta suurema osa oma toidust ise ja käest

tuleb ainult natuke anda. Nuumamata kaalub ta täiskaswanult 7 kuni 8 naela, nuumates võib teda 11 naela peale ajada. Tema liha ei ole küll nii õrn ja hea maiguga, kui Nylesbury- ja Roueni- pardil, kuid noorte partide juures on see wahel waewalt märgataw. Noored pardid on niijama kui wanad hästi kõwad ilmamuutuste wastu ja 8 kuni 10 nädala wanuselt tapmiseks walmis, mil nad siis 4—5 naela, wahel ka rohkem kaaluvad. Munewad läbistifku 70—100 muna aastas. Munema hakkab weebruarikuul. Ka sulgede poolest on ta kasulik, sest et tema pehmed walged suled kõige paremate anesulgedega peaaegu kõrwu seisawad. Selles asjas on Roueni-part wähem wäärt, olgugi, et wiimase liha muidu peenem ja õrnem on. Kuna nii siis Roueni-part oma heast lihast hoolimata nii rohkestel laiaili lagunenud ei ole nagu Pekingi-part, siis tuleb see sellest, et tema suled metsparidi sulgede wärwi on; olgu tema suled ka küll pehmed ja õrnad, walgete sulgede eest makstakse siiski alati kõrgemat hinda. Ja kui hästi ka Roueni-parti ei kitkaks, siis jääb tema nahk mustade sulgede kohalt tumedaks, sellepärast saab tema eest odawamat hinda, kui walgete partide eest, sest et need enam isuäratawad wälja näewad. Ta kasvab niijama raskeks kui Pekingi part. Munema hakkab ta märtsi algul. Esimesel aastal muneb ta 45—60, pärastpoole 80—100 muna.

Nylesbury-part on kõigepeenema lihaga. Tal on puhta walged suled, iseäranis filmatorikaw on tema roosa nokk. Sagedaste kasvab ta weel raskemaks kui kaks eespool nimetatud tõugu. Munema hakkab juba detsembrikuul, muneb 70—100 muna aastas. Kuna ta sellest kõigest hoolimata nii laiaili lagunenud ei ole kui Pekingi-part, siis tuleb see küll sellest, et ta pisut õrn on. Niijama on teda ka raske kitkuda, sest suled on pehmed.

Nimetatud olgu weel India-jooksu-part. Munemise poolest ei saa ükski tõug tema wastu, muneb 150—160 muna aastas. Ta ei kaswa aga raskeks, üksnes 3—4 naela, liha on wäga õrn ja hästi maitsev, konditawa wäga peenife. Nende nuumamine oleks otstarbeta, sest et

nad kõigeparemast toidust hoolimata kuigi palju raskemaks ei lähe. Nimetatakse teda üksnes sellepärast, et ta juba oktoobrikuul munema hakkab, nii siis noori partisiid juba sel ajal müügile saata võib, kui teisi tõugusiid veel ei ole. Kõigeparema hind on niisugusel puhul kindel.

Kuna need nimetatud pardi tõud üksnes harva kindlaste audivad, siis lastakse harilikult kanad ehk kalkunid munad välja auvuda või tarvitatakse auvumise masinaid. Kasvatus ei ole kuigi raske. Esimese 8 päeva jooksul on poegadele kõigeparema wana, üles leotatud saia anda. Pehmet toitu võib pardipoegadele palju märjemat anda kui kanapoegadele üksnes mitte kõrvi sarnast. Mitte palju ühekorraga sööta, parem väiksetes osades, selle eest sagedamine. Peale igafordset söötmist antakse ka wett madala nõu sees joomiseks. On pardiid 8 päewa wanad, antakse neile piima ehk wete sees leotatud kaeratangu ja nisukliisi, ehk odratangu ja nisukliisi. Wäga soomitaw on toidule wiindamast päewast peale peeneks raiutud rohku, wõilille, kõrwenõgeseid juurde segada. Niisama ka kondipuru, keedetud ehk kuiwatatud ja peeneks raiutud kala. Sel kombel toidetakse niisasti elu kui ka tapapartisi 3—4 nädalat. Siis tuleb otjastada, misugused elupartideks jätta, teised tulewad nuumata. Paras filmapill nuumamiseks on siis tulnud, kui tiima sulgede warred välja tulema hakkawad. Nuumamiseks määratud partisi ei peaks ilmasti wette lastma, sest et nad siis nii rammusaks ei lähe. Kui nuumamise aeg lähinema hakkab, jäetakse roheline toit andmata. Nuumamise toiduks antakse kaera- ehk odratangu ja nisukliisi, mis piimaga poolwedelaks pudruks segatakse. Ka maisitangu võib juurde segada. Niisama peawad nuumpardiid kondipuru, purustatud kala, väikseks lõigatud lihajäänusiid saama. Süüa antakse 3—4 korda päenas, iga kord nii palju, kui iganes süüa suudawad. Wett antakse iga söötmise järele. 2—3 nädala pärast võib pehme toidu asemel kuni tapmiseni leotatud kaeru, odre ja kaerneid anda. Kui ijaaranis heamaigulist liha tahetakse saada, võib wiimasel 5—6 päewal peeneks hakitud sellerit toidule juurde segada.

Partisi ei ole waja puuri kinni panna. Nad peetafse mitu tükki koos kitsas ruumis, nii et nad liiga palju liikuda ei saa, ja toidetafse ülemal juhutatud wiisil.

Ka partisi nuumates peab kõige suurema puhtuse eest hoolitsema. Iseäranis olgu pörand kuiv, ja igapäew kuivi õlgi alla panna.

Ane de nuumamine.

Ane de pidamine on üksnes siis kasutoom, kui suured karjamaad käepärast, sest et nende lindude kaswatus muidu liiga kallis tuleb maksma, selle wastu on ane de nuumamine wäga kasutoom. Saksamaal on äri si, kust iga aasta 30.000 ane müügile jaadetafse, puhast kasu rehkenda- tafse ane pealt 1 rubla.

Nuumamisefks sünniwad üksnes noored aned, sest wanade liha on siike, peaaegu nagu nahk. Ane si nuuma- tafse wabalt ja sunniwiisil. Wabalt nuumates pannafse kuni 50 ane lauta kinni, wahel aga ka üksikult kitsatesse puuridesse.

Enne kui päris nuumamisega algust tehafse, toidetafse neid, et lihawaks lähetsiwad, kolm korda päewas rohkeste teedetud ja tambitud kartulite, hakitud porgandite ja nisu- kliide seguga. Kolmanda söögina wastu õhtut wõib pehme toidu asemel ka terawilja anda.

Kui aned mitte wäga lahjad ei ole, siis seda 3 nädalat kestwat eelnuumamist tarwitu'ele ei wõeta, waid hakatafse kohe päris nuumamisega peale, mis niisama ka 3 nädalat wältab. Selle päris nuumamise puhul saawad aned kolm korda päewas leotatud terawilja. Kõigeparem nuuma- toit on puhast kaer. Et aga waheldust oleks, wõib esime- sel ajal ka odre ehk maisi sööta, ja alles siis kaeru anda. Ei tohi mitte ümberpöördult teha ja esiotsa ehk kaeru anda,

nuumamise lõpupoolele odre või muud vilja, sest aned on maiad, on nad kord kaeru maitseunud, siis põlgavad nad teist toitu. Saksamaal nuumatakse anesid odralinnastega. Selleks otstarbeks puistatakse odrad tündritesse ja walatakse wett peale. Kolme päewa pärast laotatakse siis odrad mõõdukalt sooja ruumi (15—16 kraadi) maha ja kolme päewa pärast hakkawad nad seal idanema. Siis antakse linnaksed anedele ette, ja lastakse süüa, nii palju kui soowivad. Ka öösel walgustatakse nuumamise ruumi, et neid ka sel ajal jõõma õhutada,

Toidu kõrwa ei tohi puhast joogiwett panemast unustada. Ka jämedat liiwa ehl tõugatud puusütt antagu neile ühe nõu sees.

Sel kombel nuumates saawad aned küllalt raswaseks, ja suured tõud, nagu emdenerid ja toulõsid kuni 30 naela, wäiksemad tõud kuni 10 naela raskeks, nii et sunniwiisil nuumamine üleliigseks jääb. Tahetakse aga ka seda ette wõtta, siis pannakse aned üfsikult kitsasse puuri ja topitakse neid kaks korda päewas taignatükidega. Taignatükid olgu wäikse sõrme jämedused ja pikkused. Need wormitakse odra-jahu ja piima segust. Hakatuses topitakse 4—5 taignatükki, pärastpoole aga itka rohtem kuni 18 taignatükini iga söötmise juures. Peale toppimist lastakse aned juua. On järgmisel korral pugus weel seedimata jäänuseid tunda, siis järgmise söötmise juures ei topita, ka topitakse edaspidi mõni taignatükk wähem. Wiimasel ajal on ka isearaline anede toppimise masin müügile tulnud, millega toppimine palju kiirem sünnib. Sunniwiisil nuumamine wältab umbes 3 nädalat.

Ka anede nuumamisel walitsegu piinlik puhtus, iga-päew wärsteid õlgi panna.

Kalkunite nuumamine.

Kalkunite nuumamine wältab 3—4 nädalat. Puuri panna ja sunniwiisil nuumata neid waja ei ole, sest et kalkunid ülepea hästi suured jõddikud on. Kui mõni just süüa ei peaks tahtma, siis wõib ju seda ka sunniwiisil nuumata. Kõigeparem on kalkunisi, mitu tükki koos, suuremasse nuumamise ruumi kinni panna ja siis nuumtoiduna tatra- ehk odratangu kooritud piimaga ja keedetud kartuleid ehk porgandisi juurde lisades anda. Sealjuures wõib ka nii palju leotatud tangu anda, kui aga tahawad. Kõige suuremad tõud on brongsi kalkunid ja Virginia-kalkunid.

Þ. Glagin peab kalkunite sunniwiisil nuumamiseks kõigeparemaks toiduks harilikult leiwast ja piimast kokku sõtkutud kuulikesi (20 päewa pärast on kalkun 5¹/₂ naela juurde wõtnud); ehk jälle nisujahust ja soolamata wõist kuulikesi, kusjuures joogiks rõõska piima antakse. Leiwaga nuumamine lähleb 20 päewa jooksul umbes 55 kop., nisujahuga umbes 1 rubla kalkuni pealt maksma.

Tapmine, ettevalmistus ja müügile saatmine.

Nuumatud kodulindusi ei ole soowitataw elusalt turule saata, sest et nad teel kergemaks jääwad. Pealegi saab tapetud ja hästi ette valmistatud kodulinnu eest märksja kõrge- mat hinda kui elusa eest. 12—24 tundi enne tapmist ei peaks kodulinnud enam toitu saama, selleks, et pugu tühi- neks, muidu lähewad nad ruttu halvaks. Tapmise juures ärgu piinatagu. Enne tapmist löödagu linnule kord pähe, et ta uimaseks jääks, partidele kaks korda, need ei sure nii hõlpsaste. Tapmine ise wõib mitmel kombel sündida. Kõh- keste tarwitusel on wiis, linnul noff lahti teha ja terawa

otsaga, mõlemilt poolt teraw nuga sisse pista, tuitfooned keele alt läbi lõigata, siis nuga pijut käänata ja kurgulõhe kaudu tugewa hooga peaaugusse tõugata. Väga soovituseväärt on ka teine tapmise viis: parema kõrva ees kaela peal olew tuitfoon lõigatakse läbi, muidugi ka alles siis, kui lind juba uimastatud on. Suled tulewad võimalikult kohe peale tapmist kiskuda, mitte alles siis, kui lind juba külmas on läinud, sest et siis kiskumine palju raskem on. Meie soovitame kiskumiseega rinna pealt algada, siis tiirwa alt ja selga kiskuda, siis tagumise poole peale üle minna ja lõpuks teist tiirwa kiskuda, nii et jälle rinna peale, alguse kohani, tagasi jõutakse. Kõik suled kiskutakse ära, üksnes pea külge jäetakse umbes kaks kaelani üks saik. Kiskuda tuleb väga ettevaatlikult, et nahk ei käriseks. Sellepärast ärgu

Nuga kodulindude tapmiseks. Riitsa, terawa teraga pistetakse suust läbi peaaugusse.

wõetagu korraga rohkestes sulgi sõrmede wahale. Rinna peal võetagu nahk sõrmede wahale ja tõmmatagu alles siis suled wälja. Kiskutakse wastupidi sulgedes seisstu.

Partidel ei jää pealegi mitte üksnes pea külge saik sulgi alles, waid ka tiirwa ja saba suled jääwad kiskumata.

On kiskumine lõpetatud, algab ettevalmistus müügile saatmiseks. Kõigepealt tõmmatakse võimalikult kõik sooled wäikse kontsu abil (saapanööbi konts j.n.e.) tagant wälja. Et nüüd kere liiga lohku ei wajuks ja linnul ilus, ümargune kuju alles jääks, topitakse puupulga abil süüdpaberi ribasi soolte asemel kõhtu, umbes nii palju, et see jälle täis oleks. Soowitusewäärt on rinnakonti sisse litjuda; seda ei ole küll tingimata waja, aga lind omandab selle läbi meeldiwama

kuju. Rinna peale pannakse pehme narts ja peopesaga litsutakse tugewaste selle peale, et rinnakonti sisse litsuda, ehk jälle wõetakse puuhaamer wõi nui ja lüüakse ta sellega sisse, see peab aga ettevaatlikult sündima, et lind muidu wiga ei saaks. Tiivad jäetakse loomulikuisse seisutorda, wõi seatakse selja peale risti, jalad litsutakse kõwaste wastu keret, ja lind pannakse siis, rind allapidi, raami wahele. See raam ei ole muud midagi, kui kahest umbes 10 tolli pakjust lauast kokku naelutatud winkel, püstloodis laud olgu umbes 6 tolli lai ja weetoodis laud umbes 8 tolli. Linnu tagumine ots litsutakse wastu püstloodis lauda ja kael peaga ripub eest alla. Ülesse selja peale pannakse pehme lapp ja siis kivi, kaaluwiht wõi mõni muu raske asi waotuleks peale. Sel kombel pannakse lind linnu kõrwa, kuni raam täis on. Siia waotuse alla jääwad linnud 8—10 tunniks, siis on nad laia, täieliku kuju omandanud ja näewad ilusjad wälja. Muidugi peab see õige jahedas ruumis sündima. Bardid pannakse raami peale seljali, mitte rinna peale. Miimel pool ei wõeta partidel ka sugugi sisekonda wälja, see oleneb ostjate soowidest ära.

Enne kui tapetud loomad teele saadetakse, peawad nad hästi ära jahtunud olema. Enne 10 tundi peale tapmist ei ole ärasaatmine sellepärast mitte soowitataw. Saatmiseks on neid kõigeparem piirust korni laduda. Korni põhja pannakse kaera põhku ehk hästi peeneid hõõwli laastusid, odra ja rukki põhk on liiga kõwa. Linnud pakitakse hästi tihedalt üksteise kõrwa, rind ülespoole. Pakitakse kahes reas, mis wäga soowitataw, siis tulewad pead keskele ja sabad litsutakse wastu korni äärt. Kõik waheruumid tulewad põhuga ehk paberiga täita, et linnud paigast nihtuda ei saaks. Wõib ka mitu kihti üksteise peale pakkida, iga kihi wahele peab aga õlgi panema. Ülesse kõige peale tuleb siis jällegi kiht õlgi.

Kodulindude haigused.

Kodulindude haigusi on palju kergem hea hoolitsemise ja puhtuse teel ära hoida, kui parandada, sest üheltpoolt on raske haigust ära tunda, teiselt poolt on neid vähe uuritud ja mitte kõigi nende tarwis pole ustavaid rohtusi. Siiski peaksid igal linnukaswatajal järgmised rohud ja abinõud kodus käepärast olema:

Aleksandri leht, aloe, aniisõli, arnika, bertoleti fool, boraks, wafelin, gipsipulber, glitserin, putuka-pulber, tamme-koor, joodi tinktur, maarjajää (puhastatud), karbolihape, tina-kollodium, lina-õli, Greeka pähkli lehed, pörgukivi pulk, põletatud magnesimui, opiumi pulbrit, kummeli thee, kala-rasw, salitsilhape, tina-suhkur, puhastatud terpentin, wääwli-pulber, tsinkjalw, salweirohi. Riisima ka teraw nuga paisete lahti lõikamiseks, kõwer nõel haawade kinni õmblemiseks, wäike priis klistiri jaoks, wäike priis kaks wersjoki pika gummitoruga wedelate rohtude sisseandmiseks, puuwilla ja lappisi haawade sidumiseks.

Haiguse üleüldised tundemärgid on: isu puudus, juured suled longus, wäikesed suled püsti, hari lööb kahwatuks, liigutused wäsinud, ülepea on kodulind unine ja ei liiguta ennast palju. Kui peale nende muid iseäralisi tundemärke ei ole, siis aitab sagedaste lihtsalt see, kui kodulinnu mõneks päewaks soemasse, kuita ja walgesse ruumi wiime ja head toitu anname.

Külgehaigused, mille puhul haiged kodulinnud wiibimata terwete seast tulewad lahutada ja linnulaut tõbeidudest puhastada, on kurguhaigus (difteriis), kolera, Siberi katk, marutõbi, soole-ussid, ussid hingekõris, keeleraak ja sulg.

Kurguhaigust tuleb kõige sagedamine noorte, kuni 2 kuu wanuste kanade juures ette. Nad saawad selle haiguse kas teistelt haigetelt kanadelt ehk inimestelt. Rawitsemine on kaunis keeruline, lõpeb aga siis õnnelikult, kui weel õigel ajal rawitsema hakatakse. Enne loomaarsti

juhatusi 100 lusikatäie wee peale 1 lusikatäis salitsilhapet panna ja seda juna anda. Peale selle weel 2 korda pääwas theelusika täis järgmist rohtu: 1 klaasitäie wee sees 1 drahm Greeka pähkli lehti keeta ja siis selle wedeliku fiske segada 5 drahmi glitserini, 1,5 drahmi bertoleti soola ja 8 grammi salitsilhapet, mis 3 drahmi piirituse sees üles julatatud.

Kolera. Tundemärgid: pasandus, janu, isupuudus, hari läheb siniseks, sõrmetest woolab haisewat lima, krambid. On raske parandada ja wäga külgehakkaw. Sellepärast on parem haige kodulind surmata ja linnupuur muidugi ka tõbeidudest puhastada.

Siberi katk ilmub kodulindudel harilikult seal, kus koduloomad Siberi katku jäänud. Haiget kodulindu on ka kõige parem surmata. Suhtub haigus aga kergewõitu olewat, siis iga $\frac{1}{2}$ tunni tagant 1 theelusika täis $\frac{1}{2}\%$ karboliwett anda (200 lusikatäit wett ja 1 lusikatäis karbolihapet).

Marutõbi lõpeb alati jurmaga. Marutõbi tuleb marutõbise looma puremisest.

Soolesusid. Rastor-õli anda, siis $\frac{1}{4}$ lusikatäit prowants-õli wääwli pulbriga.

Üssid hingetõris. Rohuks on kanepi-õli, millega kõik haigele kodulinnule antaw toit hoolsalt läbi niisutakse.

Keeleraff s. o. lõwa muhk keele otsas. Suuremalt osalt tekib see halvast toidust ja puhtuseta joogiweest; samuti ka sellest, kui kodulinnud palawat, keedetud kartulit sööwad või uuest männi- ehk tammepuu nõust joowad. — Haiguse ilmumisel hakkab kana nagu rögistama ja iseäralist häält tegema, wiljainwad langewad noka wahelt maha, sest et tal walu pärast neid raske alla neelata on. Siin tuleb kõigepealt kohe keelt tuhaga õõruda; ja kui see ei aita, siis see kaswjas keele pealt nõelaga ehk sõrmetüüne abil ettewaatlilikult ära wõtta, selle peale keelt rõõia ehk hapu koorega, glitserini ehk prowants-õliga wõida, ja kanale

ei anta 2—3 tunnil ei süüa ega juua; siis antakse talle pisut tuhka nokkida, ehk pipart võiga.

Pea paistetused on ka külgehakkaw haigus. Teda tuleb kõigi kodulindude juures ette, kõige sagedamine aga kalkunite juures. Haiguse tekkimise põhjuseks on kasimata laut, umbne õhk lautas, niiskus, pooltoores toit. Kui kõik need kahjulikud olud nüüd kõrvale on saadetud, tuleb haigel kodulinnul pead prowantsõliga võida, keelt soolaga õruda, türite küüslauku värskete võiga sisse anda. Juua antakse pipraga keedetud wett. Toidu sekka lisatakse pisut piparmünti.

Rohu. Söörmetest woolab walget lima, haige kodulind sööb wähe ja jääb tõhnaks. Kui hooletusesse jätta, kärwab nädaia poolteise pärast.

Pea glitseriniga määrada, 2 korda päewas theelusika täis salweirohu leotist anda ($\frac{1}{2}$ —3 theelusika täit salweirohtu klaasitäie wee peale).

Teisi haigusi, mis külge ei hakka, tuleb palju sagedamine ette, kui külgehakkawaid. Nimetame siin tähtsamad nendest:

Basandus. Söödetakse keedetud riisiga, millele magnesiumi juurde segatud, kummeli theega joota. Võib ka $\frac{1}{2}$ % salitsilhape sulatist sisse anda. Weresasanduse puhul $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ theelusika täit poomõli anda.

Ummuksus. Tagumine ots sooja weega pesta, toidu hulka hästi rohkestest värsket, peeneks hakitud rohku segada, poomõli klistirid, kastor- ehk poomõli sisse anda.

Rõwapaugu paraneb sagedaste, kui seda peo wähel õruda ja poomõli sisse anda.

Peapööritus ja **uimastus** tuleb merewoolusest pähe. Kastor-õli anda ja aadrit lasta. Kanadel ja kalkunitel lõigatakse aadri lastmiseks parema tiiva alt õhuse naha sisse täke, partidel ja anedel aga jala lestadesse.

Paised lähewad kergeste mööda, kui nõeloga lahti torgata, õhk ehk wedelik wälja lasta ja kollodiumi peale walada.

Soole wäljalangemine. Haige kodulind terwetest eraldada. Wäljalangenud sool leigewõitu keedetud

weega, millesse natuke tannini segatud, pesta, $\frac{1}{2}$ % karboli seebiga wõida ja tagasi toppida.

Külmanud hari, jalad ja lott. Külmanud kohad lumega õruda ja aneraswaga wõida. Et külmaswõtmist karta ei oleks, wõib õrnemad kohad õõsetks waselini ehk glitseriniga sisse wõida.

Söödikud. Et kodulindusi söödikuteest wabastada, selleks puistatakse neile putukapulbrit peale, iseäranis tiiwade alla. Linnud aetakse laudast ehk puurist wälja, pannakse seal wääwel põlema ja pärast tehakse puur ehk laut lubjapiimaga walgeks.

Jala haigus, kusjuures jalad paksuks lähewad ja nagu lubjakorra peale tõmbawad. Siin on küllalt sellest, kui jalgu päewas korda kolm petroleumiga niisutame ja rohelise- ehk tõkati-seebiga wõime.

Silmade põletiku puhul tuleb filmi tinaweega pesta.

Muhud warwaste all. Haige koha peale soendawad kompressid panna, ehk joodi-tinkturiga määrada.

Sulgede kikkumine. Kui kanad üksteisel sulgi wälja kikkwad, siis tuleb kikkunud koha ümbert kana roojaga wõida, see hais ajab teistel kanadel sulgede kikkumise hinu ära.

Kodulinnupidaja kalender.

Ja a n u a r.

Kodulinnulaut soe hoida. Kell 11 kodulinnud wälja lasta. Toitu ja wett leigelt anda. On lauda pörandal õled, siis kanadel ja kalkunitel kaks korda nädalas puhtad õled panna, partidel ja anedel aga kolm korda. Süüa anda hommikul kell 8 ehk 9 ja pealeõunat kell 3. Elulindudele mitte palju süüa anda: neil tekib peapööritus ja nad wõiwad oisa saada.

W e e b r u a r.

Kodulinnud, wäljaarwatud aned ja tuid, on kõikjööjad. Toiduks kõlbab igasugune terawili. Pehmet toitu antakse kas leotatult ehk jälle paksu pudruna. Talwel, kui kodulindudel rohtu nokitseda ei ole, on kasulik neile kapsaid, naireid, porgandisi ja muud rohelist-kraami anda; puhas liiw, wäitjed kivitšesed, tõugatud munakoored, puhas, wärste wesi — need on otstarbekohase rawitsemise tingimised. Salutamiseks olgu hea awar plats, laut olgu kuiv ja tuulte eest kaitstud. Boulardide ja kapaunide nuumamine. Lauda seinad lubjapiimaga walgeks teha, et putukate munad häwineksivad. Audumijemasinad olgu walmis ja täidetud, selle järele kudas mune kogub.

M ä r t s.

Kanadele kaeru anda, et rohkem muneksivad, ja auduma panna. Kõigeparem aeg waraste kanapoegade wälja audumiseks. Lautas olgu liiwa ja tuhka, kanadele sabistamiseks. Neil emaanedel, kes ei audu, udufulgi kittuda.

A p r i l l.

Kanad ja kalkunid auduma panna. Kõwemat tõugu kodulinnud surviruumidesse asendada. Miihästi kana- kui ka pardipoegadele on kewadised kõrwetawad päikesekiired kahjulikud; wälja lastakse nad esiotsa üksnes selleks, et soojuses saaksivad wiibida, päikesepaistel aga neid pidada ei wõi; päikesepaiste mõjub neil pea peale, nad surewad äkitselt ehk jääwad parandamata haigeks. Jseäraniis kahjulikud on päikesekiired alla 8 nädala wanustele kanapoegadele.

M a i.

Kodulindude laudad ja audumise pesad puhtad hoida. Kanapoegadele wiis korda päewas süüa anda, aga mitte palu iga kord. Esimene toit — kõwaks keedetud, peeneks hakitud muna, siis piimaga keedetud puder. Kolme kuni seitsme nädala wanuseid kanapoegi tuleb peale pudru, wee

kõwa leiva puruga ja odratangudega sööta. Wahetewahel kanadele hapu piima anda. Noored kana- ja kalkunipojad külma ja niisuse eest hoida. Aned ja anepojad karjamaale ajada. Wanadel anedel ja 2—3 aastastel partidel udusulgi kühuda. Kardipojad wette lasta.

J u u n i.

Palawate ilmadega kanadele rohkem rohelist toitu anda ja iga päewa tagant hapu piima. Laudad tuulutada. Juunikuu kanapojad elufanadeks jätta.

Et kodulindudel pasandust ja teisi haigusi ei tuleks, selleks on hea joogiwee sisse rauawitrioli walada (pool thee-lusika täit 10 toobi wee peale). See karastab ja kõwendab neid.

Meie kodulindude pidajad ei tunne suuremalt osalt weel lihtsat ja head toitu, mis peaaegu alati saadawal ja iseäranis talwel hädast wälja aitab, s. o. r i s t i k h e i n. Ristikheina lehed õõrutakse peeneks pulbrits, kupaatatakse keewa wee sees, jahu segatakse sisse, ja hea kodulindude toit ongi walmis. Wõib ka ristikheina lihtsalt auru sees keeta, siis peeneks hakkida ja jahuga segada; suwel on roheline ristikhein heaks toidujatkuks terawilja kõrwal, nagu igasugune teinegi roheline toit.

J u u l i.

Aned kõrrepõldudele lasta. Kodulindude joogiwee sisse tükk wana rauda panna, see hoiab neid pasanduse eest. Kardipoegi hommiku wara mitte wette lasta. Kanadele palawate ilmadega petipiima ehk hapu piima sawinõudes joomiseks anda. Wesi warjulisesse kohta panna, soojaks läinud wesi teeb kanad haigeks.

Juulikuul kipuwad kanad kangeste auduma. Auduma neid panna on juba hilja, audumise tung on aga nii suur, et harilikud abinõud — külma wee sisse kastmine, pealt ära peletamine — suurt midagi ei aita. Wõõrutamiseks soowitatakse kana öösets puu ehk pöõsa oksa peale istuma

panna ja hommikul siis tühja kõhu peale theelusita täis lastorõli anda; järgmisel hommikul ja õhtul riisima talitada, ja see „wärskendaw“ rawitsemine jahutab audumise palawikku.

A u g u s t.

Rakkunitele, anedele ja partidele antakse rohelist toitu, peeneks hakitud ja jahuga üle puistatud kõrwitsaid, noirid jne.; terawilja antakse vähem. Aned ja kalkunid peetakse kõrrepõldudel. Audumise aeg on mööbas. Elukuded walida. Talweruumid parandada. Seinad lubjapiimaga walgeks teha.

S e p t e m b e r.

Kodulinnud sulgivad. Rawitseda tuleb neid nüüd iseäranis hoolikalt, kõige paremat terawilja wõimalikult jagedaste anda. Seal, kus kanade jalutuspaik wäike, üks ehk kaks korda päewas toore liha tükkiesi anda, jee kõwendab nende nõrkwat jõudu ja paneb uued suled rutem kasvama. Algab nuumamine. Udufulgede fitkumine anedel.

O k t o b e r.

Õhimeste külmade ja wihmade ilmadega kodulinnud talweruumidesse asendada. Kanu keedetud juurewiljaga sööta. Selle kuuga algab talwine toitmine.

N o w e m b e r.

Kodulindusid külma eest hoida. Lauta jäägu üksnes ületalwe pidamiseks määratud kodulinnud Nuumamiseks ja müügile määratud kodulindusi ei makssa elulindude seas pidada, sest et nad ilmaasjata ruumi raiskawad. Mune saab sel kuul harwa. Kui maikuu kanapoegade eest hästi hoolt on kantud, siis peawad nad nowembrikuul munema hakama. Söötmise juures peab meeles pidama, et terawili, iseäranis oder ja kaer, kodulindude liha kasvatab, kartulid, jahu, linaseemned ja mais aga raswa, nii siis nuumtoiduks rohkem kohased on.

Detsember.

Kodulindude nuumamine. Kõige raskem kuu kõigi kodulindudele. Kanu laks korda päevas sööta. Hommiku, kell 8—9, ja teine kord kell 3 p. l. Kodulindudele pehmet toidu ja sooja wett anda; peale lõunat aga parem kuiva terawilja anda. Mune ei saa kuigi palju. Kui kanget külma ei ole ja laudad soojad, siis hakkawad minorkad, Italia kanad ja houdanid munema. Ka Nylesburi pardid hakkawad mõni kord detsembri lõpul munema.

Nuumlindude müügile saatmiseks on meil detsembrikuu peaaegu kasulikum, kui nowembrikuu. Iseäranis rohkestest ostetakse nuumlindusi Mardipäewaks ja jõuluks. Selleks ajaks tu eb ka kõige suuremal hulgal kodulindusid nuumata. Nuumamine wõetagu sedawiisi ette, et selle peale üle 2 $\frac{1}{2}$ —3 nädala ei kuluks. Sest wastasel korral juhtub tihti, et täisnuumatud ja raske kodulind äkitselt jälle lahjaks hakkab minema.

Nus lautasid ei kõeta, seal peab kangete külmade puhul iseäranis selle eest hoolitsema, et põrandal paiks kord õlgi ehk heinapebresid oleks, wastasel korral wõiwad kodulindudel jalad hõlpsaste ära külmada. Kui kanu külmata lautas peetakse, siis on parem neile joogiwee asemel joogi-ehk toidukünasse lund panna. Toidunõud on kõige parem õhjets ära wõtta, muidu külmawad pehme toidu jäänused põhja kinni ja pärast on siis raske puhastada,

Tähtis uudis.

Aiatöö seisab meil, Eestis, kängus. Häbi tunnistada, weel rohkem kängus, kui põllutöö aasta kahetümne eest. Ka wenelased, kes põllutöös kaugele meie taha jäänud, on aiatöös meiest praegu ees. Aiatööd peetakse meil suuremalt osalt ikka weel kõrwaliseks asjaks; kui suureks sisetuleku allitaks ta aga meie maal võib saada, sellest siin kõigest üks ainuke näitus Eestimaa aiatöö seltsi protokolist: 28. jaanuaril 1908. teatas Riisi mõisa omanik von Sunnius Eestimaa aiatöö seltsi koosolekul, et tema seni oma aiast ikka ainult 1 a hju saanud. 1907. aastal andnud aga aed 630 rubla puhast kasu. Selle hea tagajärjeni jõudnud ta kõige pealt tubli wäetamise, wiljapuude pritsimise ja aiamaa harimise läbi.

See teoasi peaks iga aiaomaniku järelnõtlemisele ja järetegemisele panema.

Aiatöös seisab meie tulewik!

Esimeste wagude ajamiseks meie kesas seiswas aiatöös on „Teaduse“ kirjastus suurte kulude peale waatamata otsuseks teinud 1913. aastal esimest, suurt põhjalikku

Aiatöö õperaamatut

wälja anda. Raamat on kodumaa tähtsamate aednikkude kaasabil ilma kuulsa Saksamaa aedniku Johannes Böttneri õperaamatu eeskujul kokku seatud. Raamat saab umbes 30 trükipoognat paks ja umbes 500 selgitawa pildiga.

Wäljamaa ajakirjanduses on J. Böttneri õperaamatud wäga suure kiituse osaliseks saanud. Loome siin üksnes mõned sadandete kiitwate arwustuste seast.

„Böttneri aiatöö-raamat on otse imestust äratav töö. Waewalt, et üheski teises teaduseharus teine sarnane hea ja põhjalik raamat on ilmunud. . .“ (Nationalzeitung.)

„Mõne aastaga on aiatöö-raamatut üle 50.000 ekf. ära müüdüd, sellest hoolimata et aiatöö-raamatuteft tõeste pruduft ei ole. Suba see ükfinda tunnistab, kui palju see raamat wäärt on. . .“ (Kosmos.)

„Kõige esimene ja tähtsam raamat, mis iga aiaomanik oma le muretsema peaks. . .“ (Hannov. Garten-und Obstbau Zeit.)

„Rahwa keeles, armastuse ja asjatundmisega kirjutatud, eeskujulikkude piltidega, tingimata kõige parem raamat. . .“ (Die Gartenwelt.)

„ . . . Kõigile aiaomanikkudele võib seda raamatut kõige soojemalt soovitada; see hoiab neid nii mõnegi kahju eest ja juhatab nii mõnegi kasu kätte. . .“ (Fühlings Landw. Ztg.)

„ . . . Ka wilunud aednikule on tõsiseks rõõmuks seda raamatut lugeda ja ennaft sellest õpetada lasta.“

(Württemberg. Wochenbl. f. Landwirtschaft.)

„ . . . Läbi ja läbi hea raamat.“ (Der Obstbau.)

„ . . . Mitte ainult aednikule, u aid igale aiaomanikule on see raamat huwitaw, kasulik ja wäga soovitataw.“ (Gartenflora)

„ . . . Üllihitsal ja selgel wiisil annab raamatut kirjutaja seletust.“ (Wiener Landw. Zeit.)

Raamat maksab kõwas köites 3 rubla. Tellimise adreß: Teaduse kirjastus Tallinnas.

